

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF KYRGHYZ REPUBLIC
NATIONAL CENTRE OF MANAS STUDIES AND ARTISTIC CULTURE
THE «MEERIM» INTERNATIONAL CHARITABLE FOUNDATION FOR SUPPORT
OF CHILDHOOD AND MATERNITY

ESHIMKUL AND ZUURA

KULBAARAM AND ASAN

NURKAN

JANTAI

THE 17-TH VOLUME OF
«EL ADABIATY» (PEOPLE'S LITERATURE) SERIES

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЙТМАТОВ Ч. Т. – башкы редактор
АКАЕВА М. Д.

АКМАТАЛИЕВ А. А. – башкы редактордун орун басары

БОЛЖУРОВА И. С.
ИШИМКАНОВ К. К.
ЖАЙНАКОВА А. Ж.
КАКЕЕВ А. Ч.
КАРЫПКУЛОВ А. К.
КЕБЕКОВА Б. К.
КЫРБАШЕВ К. К.
МУСАЕВ С. М.
ШАРШЕНАЛИЕВ Ө. Д.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

МАНАСТААНУУ ЖАНА КӨРКӨМ МАДАНИЯТТЫН
УЛУТТУК БОРБОРУ

ЭЛ АРАЛЫК «МЭЭРИМ» КАЙРЫМДУУЛУК
ФОНДУСУ

**ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА
КУЛБААРАМ МЕНЕН АСАН
НУРКАН
ЖАНТАЙ**

“ЭЛ АДАБИЯТЫ” СЕРИЯСЫНЫН 17-тому

КРУИАсынын корреспондент-мүчөсү,
филология илимдеринин доктору, профессор
АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВДИН
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр жана баш сөзүн жазгандар:

*А. ЖАКЫПБЕКОВА,
С. ЕГИМБАЕВА,
Н. ӨМҮРЗАКОВА,
А. КАДЫРМАМБЕТОВА*

ББК 82.3 (2Ки)

Э— 98

Э—98 **«Эшимкул менен Зуура», «Күлбаарам менен Асан», «Нуркан», «Жантай»:
Эпостор** / А. Акматалиевдин жалпы ред. астында: Баш сөзүн жаз.
ж-а түз. А. Жакыпбекова, С. Егимбаева, Н. Өмүрзакова, А. Кадырмамбетова;
Кырг. Улут. И. А. ж. б. — Б.: «Шам», 2002. — 376 б.— («Эл адабияты»).

ISBN 9967-10-072-9

Бул томдукта мурда жарык көрө элек кол жазмалар
фондусундагы элдик дастандар топтолгон.
Аларда окуя негизинен баласыздык, сүйүү, достук
сыяктуу турмуштук көрүнүштөрдүн айланасында
өнүктүрүлөт.

*Басмага Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук
борборунун Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынган.*

Р е ц е н з е н т т е р: филология илимдеринин кандидаттары К. КЫРБАШЕВ, М. МУКАСОВ

Э $\frac{4702300500}{M 455(11)-2002}$ 233-2002

ББК 82.3 (2Ки)

ISBN 9967-10-072-9

© Манастаануу жана көркөм маданияттын
улуттук борбору.

© Эл аралык «Мээрим» кайрымдуулук фондусу.

© «Шам» басмасы, 2002.

ЖАНТАЙ (КИРИШ СӨЗ)

«Жантай» поэмасын айтып-жазган Досу Ташматов. Поэма 1968-жылы фольклорист Жаки Таштемиров тарабынан КРУИАнын Кол жазмалар фондусуна өткөрүлгөн.

Досу Ташматов жамакчылык, акындык өнөрү бир топ жогору айтуучулардын бири. Анын айтуусунда «Жантайдан» башка да элдик поэма «Карач, Көкүл баяны» (276 бет. Инв. № 543 (5181) Кол жазмалар фондусунда сакталып турат.

«Жантай» поэмасы «Олжобай менен Кишимжан», «Аксаткын менен Кулмырза», же «Ак Мөөр» поэмалары сыяктуу кара сөз же ыр түрүндө эл арасында кеңири айтылып жүргөн, элдик айтуучулар тарабынан алымчаланып, кошумчаланып өнүктүрүлгөн элдик поэмалардын бири деп батылдык менен айтууга негиз жок. Бул поэманы ошондой эле оозеки жаралган, калыптанган (автор ар кандай аудиторияларда бир нече ирет кайталап айткан) чыгарма деп ишенимдүү айтууга да болбойт.

Поэма жазылган дептердин биринчи бетинде «Айтып-жазган Досу Ташматов. «Жантай» (Эл оозунан). 1963-жыл август — 1966-жыл» деген маалымат жазуу бар. Демек, эл оозунда айтылып жүргөн кай бир аңыз сөздүн же жомоктук сюжеттик мотивдин негизинде Д. Ташматов «Жантай» поэмасын жараткан болуу керек. «Жантай» — элдик оозеки чыгармачылыктын жашоосунун өзгөчө этабында, тагыраак айтканда жазма адабият өз өкүмүн жүргүзүп, фольклор пассивдүү абалга өткөн учурда фольклордук эстетиканын инерциясында жаралган чыгарма катары эсептөөгө болот.

Поэмада Жаныбек хандын баласы Жантай баатырдын башынан өткөргөн окуялары, сүйүү үчүн тарткан азап-тозоктору, эрлердин достугу, казактын баатыры Байкурмандын Жантайга карата чыныгы достук ак кызматы, бийик адамкерчилиги тууралуу баяндалат. Поэманын башкы каарманы Жантай хан атасы алып берген аялга баш кошуп, үй-бүлөөлүү болгондон кийин капысынан сүйүүгө жолугат. Ал мындайча болот: Кашкардын ханы Карахан Жантайды ашка чакырып кат жөнөтөт. Балбандар машыгып, буудандар тапталып ашка даярдык көрүлөт. Жантай күлүктөр багылчу жайга келип, атактуу Кыркбай саяпкердин ишине көз салат. Ушундан тартып аны «белгисиз» күч ушул жакка тарта баштайт. Бул туурасында лирикалык каарман мындай дейт:

Күн сайын тынбай келемин,
Күтүлгөн сыяк керегим.
Аткана жакта ишим жок,
Айта албайм кандай себебин.
Эгем айдап келдиби,
Эртеси атканага.
— Эгер кулум деп билсең,
Эбиң менен табала!¹

Ошентип жүрүп Жантай, автор айткандай, ал жерден армандуу сүйүү кылтагына илинет, саяпкердин жалгыз кызы Калчаны көрүп ашыктыктын азаптуу торуна түшөт. Сүйүү теңдиги, эркиндиги хандар үчүн да жашабаган шартта эки жаш элден качып, башка элге ооп кетүүнү эп көрүшөт. Бирок каргаша болуп, алгачкы эле өргүү кылган жерде Жантай колуктусун ажыдаарга алдырып жиберет. Көрсө алар балалык кылып байкабай конгон жер ажыдаары бар Кара-Үңкүр деген жер экен. Кайгы башка түшүп, карайлап турган чакта Байкурман баштаган казактын кырк жигити туш болот. Алар жардамчы болуп Жантай ажыдаарды өлтүрөт. Ичин жарып Калчаны алып, жерге көмүшөт. Байкурман менен Жантай достошуп тарайт. Экинчи жолу да жалаалуу кырсыкка кабылып, казакка туткун-кул болгондо Байкурман

¹ Кол жазмалар фондусу. Инв. № 539. 61-бет.

достугун актап эбин таап бошотуп, эрдик кылат. Көпчүлүк элдик оозеки чыгармалардын финалында кездешчү традициялык мотивдердей Жантай өзүнө берилип жаткан аштын үстүнөн чыгып, аш тойго айланат.

Дегеле кыргыздар байыртадан ырдагы куюлушкан элпек уйкаштыкты өзгөчө баалап жактырышкан. «Жантай» поэмасы боюнча да өзгөчө белгилеп айта турган сөз — анын ырдык түзүлүшү туурасында. Алдыда айтып өткөндөй поэманын автору Досу Ташматовдун жамакчылык өнөрү, ыр куруу чеберчилиги бир топ жогору, сөз байлыгы мол. Ал кыргыз оозеки поэзиясында жыш учуроочу параллелизмдерди өтө маш, бабы менен пайдалана билет. Поэма баштан-аяк мукамдуу элпек уйкашкан жорго сөздөр, куюлушкан аллитерация менен ассонанстардан турат. Мисалы, Калчанын өлүмүнө байланыштуу окуя менен кийинки окуянын ортосунда мезгил аралыгы төмөнкүчө берилет:

Жыл өтөөр жылга айланса,
Жылкыңды айдап жайганча.
Өтөөр: кыш, жаз, күз, жай канча,
Өрүшкө малды жайганча.
Берметтей болуп тизилер,
Бел кетип өмүр кичирер.
Жаш болсоң жашың улгаяр,
Жалпыбыз үчүн бул даяр.
Мурутун чыкса бураарсың,
Мудааңа катуу тураарсың.
Сакалыңды сылаарсың,
Сабырыңды сынаарсың.
Санаасы айла түгөткөн,
Сары оору ошол шоокумдан.
Саналуу жети жыл өткөн².

Уйкаштын жаатында, сөз менен иштөө, сөз байлыгын арттыруу жагдайында бүгүнкү күндөгү тиричилик (бытовой) лексика менен чектелип калган айрым акындарыбыз үчүн бул поэманын берээр сабагы бар. Ал эми поэманын сюжеттик курулушу жөнүндө сөзгө келсек, мында негизги окуядан четтеп, «талаалап» кеткен саптар, желдирме сөздөр дээрлик жокко эсе. Д. Ташматов сюжетти башкы каарманы Жантайдан тап жылдырбай өнүктүрөт. Бул бир чети сюжеттин сыдыргыга салгандай иреттүү болушун шарттаса, ошол эле учурда сюжеттин өнүгүүсүнүн айрым жерлери жалаңкат тартып, чолок кайрылып үстүрт болуп калган. Маселен, сүйүү темасындагы көпчүлүк элдик поэмаларда сүйүү үчүн каармандардын өз өмүрлөрүн кыйышы же тагдырларын тобокелге салып качышы чыныгы сүйүүнү даңазалоонун бир жолу, критерийи катары эсептелип келген. Бул, ошондой эле, адам эркиндигине, «менге» болгон адилетсиз коомдун кысымына, тартибине каяша, бунт, келишпөөчүлүк катары кабыл алынган. «Жантай» поэмасында да эки ашык элден безип качып чыгышат, бирөөсү өлүмгө кириптер болот. Мейли, Калчанын өлүмү сыйкырдуу жомоктук мотив менен шартталсын, ал эми көп никелүүлүккө жол коюлган, анын үстүнө сүйүү проблемасын чечүү ханзаада, бекзаадалар үчүн анчалык кыйын эмес заманда Жантайдын сүйгөнү менен качып чыгышы кылдат мотивировкаланыш керек эле. Поэмада бул кырдаал: «Жалпыдан кетип калганым, Жардынын кызын алганым»,— деген сыяктуу үстүрт баяндоо менен чектелет. Качууну шарттаган конфликт ким менен болду: хан атасы каршы турдубу, достору шылдың кылдыбы же Жантайдын өзүнүн куру намысы кайчы турдубу, балким биринчи аялы себепчи болдубу же күндөштүк турмушка (экинчи

² Инв. №539. 113-бет.

аялдыкка) макул болгусу келбеген сулуунун текебердиги? Айтуучу Досу Ташматов поэмадагы ушул сыяктуу сюжеттик моменттерди тереңдетип ачып бергенде, балким, чыгарманын көркөмдүк-таасирдүүлүк күчү дагы да тереңдей түшмөк.

«Жантай» поэмасы элдик оозеки поэзиянын көпчүлүк жакшы сапаттарын өз боюна сиңирген, кыргыз тилинин кубаттуу поэтикалык арсеналын күбөлөп турган чыгармалардын бири катары өз окурмандарын табат деп ишенебиз.

*АЙНУРА КАДЫРМАМБЕТОВА,
филология илимдеринин кандидаты*

КАРАЛА-ҮҢКҮР

Жылдын жылы — Тоок экен,
Жылас каптап жокчулук
Жыргаганы жок экен.
Мээримди күч жадырап,
Мезгил толук жай экен.
Теңине албас саратан
Теке какшык* ай экен.
Күндүн күнү — жума экен,
Күмүш нурун жерге сээп,
Күлүп ай он беш туума экен.
Түн ортосу маал экен,
Түн жамынып эр жигит
Түйшүктө калган жан экен.
Как маңдайы коо экен,
Катыгүн, уул байкаса,
Карала-Үңкүр зоо экен.
Үкүлөр үүлөп какшаган
Үрөйү суук жер экен,
Байыркылар бул жерди
«Балакет баскыр» — дээр экен.
Айтылган Кара-Үңкүрдү
Ажыдар мекен кылчы экен,
Адашып келип түнөгөн
Адамды жутуп тынчы экен.
Ойлобой пенде кайгы жеп,
Ошентип шагы сынчы экен.
Бурулуп бирөө түнөптүр
Булактын шибер жээгине.
Жанында сулуу жары бар
Жарашкан өмүр теңине.
Мудаасы өткүр жаш жигит
Муруту толук чыга элек,
Турмуштун сыры чала моң,
Тумшугу күйүп сына элек.
Акылга толук кире элек,
Ачуунун сырын биле элек.
Такшалып эске кире элек,
Таманын чөңөөр тиле элек,
Кабылып дуушар болгону
Кара-Үңкүр оозу экен.
Аткулак өсүп ат бою
Айлана бөтөн кооз экен.
Түн жамынып эки жаш
Түйшүктүү жерге конгону,
Чынарга өсүп жетилбей —
Чырпыктын куурап соолгону.
Ушунтип түн оой берерде
Уйкудан жигит чоочуду,
Укмуш,— деп, мунун жоосуну.

Чындыкпы, түшпү укканым
Чыңырган жарым доошуну.
Караса жанда жары жок,
Кашайган өмүр даамы жок.
Карбаластап ошондо
Кайдан издээр алы жок,
Делбе тап болуп алы жок,
Делбесе болуп жаны жок.
Денеде кубат бары жок,
Демигип өңдө каны жок.
Акылы турбай ордунда
Алды-артын жигит тиктеди,
Көрүнөр бекен көзгө — деп,
Көйкөлгөн шибер тарабын —
Көз кыры менен издеди.
Жүгүрүк кыял токтобой,
Жүрөгү өзүн муштады.
Туш болуп мындай түйшүккө
Тулкусу катуу муздады.
Ордунан турду шашыла,
Оор иш түшүп башына.
Туш болуп көргөн уул эмес,
Турмуштун мындай саатына.
Бууданы турду байлануу
Булдурап сүйлөр тили жок
Булкунуп эргий жүгүрсө
Бурулуш жерди бир аттап,
Бул жаныбар айлалуу.
Баланын кетип сабыры
Башына чыгып жалыны,
Көзүнөн оту жалындайт
Көрөм,— деп кайдан жарымы.
Күлүк ой буга такады:
Күйгүзүп издетпегин — деп,
Күч менен атын атады.
Карала-Үңкүр жаңырып,
Капчыгай добуш жасады.
Учкул ой буга такады:
Уксун,— деп атын атады.
Унчукпай жаткан капчыгай
Улады аска катары.
Деги сен жууп жатсаңчы,
Денеңди тунук булакка
Кейитип мени издетип,
Кетпесең боло ыраакка!
Каерде жуунуп жатасың?
Караңгы болуп турганда
Камыгып анча шашасың!
Көрүнчү, кайсы жердесиң?
Көп ыйлап жашы жарыңдын
Көзүнөн ага бербесин.

Аясаң боло, садага,
Адамдын мендей пендесин.
Тамаша кылсаң көрүнчү,
Таарынтпачы өмүрдү.
Бекинген болсоң жүгүрсөң
Бетиңен өөп сүйүнсөм.
Чоочутчу болсоң чоочутсаң,
Чоордой болгон доош уксам.
Үнүңдү бийик чыгарсаң
Үшкүрбөй сага ынансам.
Курдашыңды сынасаң
Курулай түшпөй азапка
Кулачымды кең жайып,
Кучактап чачтан сыласам.
Түн ортосу маалында
Түшкөн экен эр жигит
Түйшүктүү ушул жалыңга.
Издей турган жагы жок,
Ичи ачышат жары жок.
Атын айтса добуш жок,
Акыл берер конуш жок.
Жан жолдошу ээнде жок,
Жабыр тартуу ченде жок.
Буямасын таба албай
Булакты жээктеп жүгүрдү.
Кайдасың,— деп садага!
Караан болсо үңүлдү.
Аткулактын арасын
Аралады тайманбай.
Ажал арзан өзүнө
Ашыкчылык жай кандай!
Тарап жылдыз суюлуп,
Таң сүрүлө баштады.
Көгүш түскө боёлуп,
Көмкөрүлгөн асманы.
Ойго келбес бул мүшкүл
Отко күйдү жан жаны.
Эчкирип ыйлап келатып,
Эшилген кумдан из көрдү.
Элеңдеп карап тарабын
Эрксизден кантсин ич көндү.
Жарынын изин тааныды,
Жаны ачып ичтен наалыды.
Буркурап ыйлап улуду,
Булакка жашы чууруду.
Кабарсыз булак жыла аккан,
Караан жок пенде сымактан.
Кайгысын бөлүштүрүүгө,
Катарлаш басып жүрүүгө.
Эмине болуп кеткенин,
Элестей албайт эч жерин.

Кандайча болуп кеткенин,
Кайталай албайт эч жерин.
Өрттөнүп жигит ичинен,
Өпкүсү келди изинен.
Карааны күмөн, изи бар,
Кашайган дүйнө ичи тар.
Курдашы күмөн, изи бар,
Куураган дүйнө ичи тар.
Акыл, ой күлүк, муң кандай?
Алдында сулуу тургандай.
Ой деген күлүк, муң кандай?
Оро-пара сулуу тургандай.
Тапсам — деп, жарын шашылды,
Тамашалап тагдыры,
Такшала элек этине
Таңы атпай, күн чыкпай,
Тамга кылып батырды.
Көрсөм, — деп жарын шашылды,
Көксөп ыйлоо токтолуп,
Көзүнөн жашы басылды.
Булакты жээктеп жөнөдү,
Буямасын кетирип,
Буралган жалбыз, аткулак
Буйдалтып жолун бегөдү.
Келесоо болгон немедей
Кечүүгө келип токтоду.
Кетириптир түбөлүк
Кечээ буйруп кошконду.
Ушул айткан кечүүгө
Умтулуп келип токтолду.
Узатыптыр түбөлүк
Ушунтип кечээ кошконду.
Көйнөгү жатты шагылда
Көздөн жаш акпай, дел болуп,
Көкүрөгү ачышып,
Көңүлү калды жабырда.
Жоолугу жатат салынган
Жомокто болуп өткөнбү?
Жол келип түнөп, таң атпай,
Жосунга минтип малынган.
Көңүлү чыдап тура албай
Көйнөгүн алып жыттады:
Өкүнүчтө калтырып,
Өмүрүң өтө кыскабы?
Жоо чапкырдын иши — деп,
Жоолугун алды шагылдан.
Айрылдымбы ушунтип
Арзыган сулуу жарымдан?
Балалык кылып байкабай,
Балакет ишке кабылган.

Мууну бошоп ошондо
Муңдуу үн чыкты кардыгып,
«Өтсөмчү ушул дүйнөдөн,
Өмүрлүк сени жар кылып!»
Көңүлү болуп алагды,
Көйнөктү колдон түшүрдү.
Көрбөдү жигит буралып —
Көөдөндөн чыккан түтүндү.
Жыттаган жоолук жылбышып,
Жылып түштү колунан.
Белгиси ушул эмеспи,
Бедели кетип, бел сынып,
Белесте гүлү соолуган.
Кечүүнүн жээги тепселген,
Кекенген менен иш бүттү
Кейиштүү ишке кез келген.
Айбат кылган жоосун —
Ар-намысын жаш сулуу —
Алдырбоого нээттенген.
Булактын жээги булганган,
Буйдалап сулуу кармашкан,
Буйтап качып кетүүгө
Бул арамы кургандан.
Турган менен пайда жок,
Тутанган менен айла жок.
Кекенген менен пайда жок,
Кейиген менен айла жок.
Айланасын карады
Азыр көзгө урунса,
Алы жетпей өлсө да
Арам жырткыч жоо менен
Алышууну каалады.
Эки жагын карады
Эгер көзгө көрүнсө
Эзел жиги кармашып,
Эми өлүүнү каалады.
Жигиттин жаны ачыды,
Жибектей жардан айрылып,
Өйкөсө кайгы жүрөгүн
Анда, өмүрдүн кайсы татымы.
Көпкө ойлонуп турбады,
Көкөйүн кести жамандык,
Тагдырга ушул жазылган,
Таалайын бирөө уурдады.
Таарынган менен не пайда
Тамтайып карап турбастан
Табуу керек бир айла.
Арамдын изин кууш керек,
Алы жетсе өч алып,
Анан көңүл сууш керек.
Эгер алы жетпесе,

Эрте өлүм жигитке.
Эрмен татыр өмүрү —
Эркисиз тиричиликте.
Кадамдап баскан белги жок,
Капталдын куму шиленген.
Кабагын чытып караса,
Кашында аска тирелген.
«Кайгынын ээси менде» — деп,
Каадасын салып чиренген.
Күтпөгөн жерден жигиттин
Күмөнү түштү ушуга.
Көрүнө жигит шек кылды
Көрөр күн, ичер тузуна.
Бардыгына чыдамак
Башка күн түшсө ушу да.
Эмнеси болсо көрдүм — деп,
Эшилген кумду ээрчиди.
Өмүрдөн үзүп үмүтүн
Өлүмгө өзүн телчиди.
Кандайы болсо көрдүм — деп,
Каргаша ишке көндүм — деп,
Кадамдап баскан белги жок,
Капталда изди ээрчиди.
Улама сөздү эске албай,
Учкаша качып алыстан
Убайга калып моминтип,
Учурду колдон селкини.
Кадамы төшкө таянды,
Каяктан жигит жай алды.
Арымы төшкө кадалды,
Аттап өтүп келатат
Ачулуу тикен караган —
Айтылуу шилби, бадалды.
Тоомсуз туюк капчыгай
Тосмолуу оозу босого,
Токтотуп жигит жүрөгүн
Токтоду келип ошого.
Ээрчиген изин жоготуп,
Элеңдеп жерди карады.
Элестүү калган белги жок
Эгемден келген балаабы?
Билбеди кайда барарын
Билегин түрүп канткенде
Бир жоодон кегин аларын.
Аныктай албай багытын,
Алдастап таппайт чабытын.
Далилдей албай багытын,
Дал болуп таппайт чабытын.
Иш билген киши болсо го,
Ийгилик болмок ортодо.

Жай билген киши болсо го,
Жакшы иш болмок ортодо.
Ушунтип жигит буйдалып,
Уттурду асыл убакты.
Дабышын тыңшап жалдырап,
Далдайып тиктеп булакты.
Маңыроо өгүз аюудай
Максатсыз жылды алдыга.
Калчудай изи ээрчиген —
Капыстан көзгө чалдыга.
Ушунтип басып келатып,
Үңкүргө көзү урунду.
Каңырык түтөп кайгырып,
Кабынан жүрөк суурулду.
Үңүлүп көпкө тиктеди,
Үмүттүн жолу ничкеби?
Кадалып көпкө тиктеди,
Каалоонун жолу ничкеби?
Өзүнө өзү шектенди,
Өзгөчө каалап алгандын —
Өмүрү мынча чектелди?
Жалдырап карап шектенди,
Жакрытып алган жарынын —
Жашоосу мынча чектелди?
Үңкүрдүн ошол төрүнө
Үңүлүп жигит карады,
Өңүнөн нуру жоголуп,
Өзгөрө түштү абалы.
Түк чыкты беттен кайыга,
Түшүндү иштин жайына.
Алты кулач, жарым кез,
Артылып үңкүр төрүндө
Ажыдар жатты суналып.
Аягы кайда баш кайда,
Алда кайда чубалып,
Мертинип койбой туйтуна,
Мелтиреп катуу уйкуда.
Козголуп койбой туйтуна,
Коңурук тартып уйкуда.
Үңкүргө жалгыз ээ болуп,
Үмүткө жолтоо кээ болуп,
Сулууну жутуп койгону
Сурабаса белгилүү
Сулкуйган белги бойдогу.
Капталы чыгып буртуюп,
Кампайып турат тултуюп,
Сабыры кетип жигиттин
Санаасы санга бөлүндү.
Көрүшпөсмүн эми — деп,
Көл болуп чууруп акыркы —
Көзүнүн жашы төгүлдү.

Качырып колдон бактысын
Кабырга сыздап сөгүлдү.
Көөшүнү сууп соолугуп,
Көзүнүн жашы тыйылды.
Кудурет тилеп ичинен
Кудайга чындап сыйынды.
Өкүргөн менен айла жок,
Өкүнгөн менен пайда жок.
Бакырган менен пайда жок,
Басынган менен айла жок.
Бардаш* жок болсо жигитте
Пайдасыз тиричиликте.
Токтоо жок болсо жигитте
Токмок — ал тиричиликте.
Өткөрбөй бошко убакты
Өч алуу керек эртерээк:
Кекенет өзү — өзүнө:
Келдим — деп, кайдан темселеп.
Аңтарууга кимдер даайт,
Амалын таап чынын айт.
Санап айтып бере алгыс,
Санаты көп дитинде.
Адам болуп турган соң
Алган жары сулк жатса,
Ара жолдо жем болуп
Ажыдаардын ичинде.
Таштаганың шурубубу,
Таалайсыздын муңубу?
Калтырганың жоолукпу,
Кайдан кырсык жолукту?
Көрсө эстеп жүрсүн — деп,
Көйнөгүңдү калтырдың.
Көздөн жашты агызып,
Көөшүп ыйлап жан тындым.
Караганда эмне бар,
Кайтып келбейт сүйгөн жар.
Тиктегенде эмне бар,
Тирилмекпи кеткен жар.
«Өзүңдү өзүң сооротпо,
Өмүрдүн шамын коротпо.
Денеңдин табын муздатпа,
Дел болуп жүрөк сыздатпа.
Убакты бекер кетирбе,
Убара болбой эрте кел
Учурду көргөн чечимге.
Кек алчу болсоң кегиңи ал,
Келбеске кетти теңиң ал.
Намысты колдон чыгарба,
Нарк ушул болмок уланга.
Ажыдарды алыстан —
Аңдыганга кубанба.

Өлүмдөн сактап жарыңды
Өзүңдөн ыргыт жабырды»
Дегендей аска сүйлөдү,
Дел болуп турган жигитке.
Эркиңди башкар, жыйнагың,—
Эс-акылды биритке.
Ошондо жигит ойгонду,
Оор абалын ойлонду.
Кекенет өзү өзүнө:
«Кээ басып мени койгонбу?
Чечимге келбей эртерээк
Чет жакта турам темселеп.
Таалайды колдон тарттырсам,
Талашпайымбы сөөгүн
Тагдырымды барк кылсам».
Деди да жанын сыйпады,
Демейдеги курал жок,
Деги иштин кыйчамы.
Толтолуу бычак жанда жок,
Томсортуп оор маалда жок.
Байланып жүрчү кылыч жок,
Бак качып колдон ырыс жок.
Катылайын деп ойлойм,
Каардуу душман күчтүрөөк.
Кара-Үңкүр жолотпойт,
Карысынан түрткүлөп.
Кылычы жок барууга
Кыюусуна келтирип,
Кырча-кырча чабууга.
Жара салып капталын,
Жарын сууруп алууга.
Амал ойлоп табууга
Акыл-эсин топтоду.
Аргымагын чапкылап,
Алыс жөнөйт окшоду.
Буйтап өтмө илээге
Бул акылын топтоду.
Буудан атын чапкылап,
Булут сызат окшоду.
Алы жетпейт душманга
Айбаты зор душманда.
Тең келе албайт душманга,
Тентек айбат душманда.
Өч алуунун ошентип,
Өтмө жолун издеди.
Алкымыңды тилсем — деп,—
Акыл-эсин тизгиндеп,
Ажыдарды тиктеди.
Ажыдар жатты кебелбей,
Алты кулач жарым кес
Аяк-башы ченелбей.

Үңүлүп карап турбастан
Үңкүрдөн артка чегинди.
Күйгөнү менен пайдасыз
Күтмөкчү кимден мээримди.
Караган менен пайдасыз
Каадасыз туруу айласыз.
Тиктеген менен пайдасыз
Тим эле туруу айласыз.
Кетирбөө керек убакты,
Келген соң карма мураатты.
Жогото көрбө кайратты,
Жоргосун салып, айда атты.
Алдыра көрбө өзүңдү,
Ала көр, жигит, өчүңдү.
Үңкүрдөн эрте алыста
Үзгүлтүк болот намыста.
Эркине бардаш бере көр,
Эртерээк барып келе көр.
Ажыдарды жайлай көр,
Амалын таап чайнай көр.
Айла болсо так билги
Амалдардан тап бирди.
Андай-мындай дегиче,
Арстан коен жегиче,
Ачып көздү жумганча,
Артка башты бурганча,
Азамат келип ошондо
Аттап теппей үзөнгү —
Аргымакка тик минди.
Бугуп жатсаң чап бирди.
Бушман болсоң тап бирди.
Булбулдар «булбул» дегиче,
Булкуп үзгөн тикенин
Бууралар чайнап жегиче.
Кирпиктүү көздү жапкыча,
Кийикти мерген аткыча,
Буту теппей үзөнгү —
Букка баткан азамат
Бууданына так минди.
Ал аңгыча таң атты
Аткан менен жаңы атты,
Жалпы төгүп ааламга
Жарык нурун таратты.
Бардык тарап көрүнүп
Башкача болуп баратты.
Атка минсе жарашып,
Азаматты койгондой —
Алтын менен жалатып.
Бууданы менен жарашып,
Буту тийген жеринен
Бурк этип чыгып, чаң атып.

Бул жигитти койгондой
Булчуң боюн алтындын —
Буусу менен жалатып.
Аргымак камчы салдырбай,
Алчаңдашы бөтөнчө,
Ашкан бүркүт алгырдай.
Бара жатат тигине,
Баланын ички дүйнөсү
Баса, маалим кимине?
Алыстап кетти тигине,
Азаматтын пикири
Айтса, маалим кимине?
Азамат кимге уттурган?
Ала качкан сулуусун
Алып жатпай бир түнү —
Ажыдарга жуттурган.
Көкүрөккө кек толгон
Көзү оттой жаркылдап,
Көңүлүнө жек толгон.
Жоготкон жок кайратты,
Жоосуну күч буудандын
Жоргосун салып айдатты.
Кайда бара турганы
Катуу күмөн бул дагы.
Кыргызды көздөй барабы?
Кыйналып билбейт жан аны.
Кашкарды көздөй барабы?
Кайдан билсин жан аны.
Дастанды айткан курусун,
Далдалчы болуп турушуң.
Каармандын камын жеп,
Каадалуу түйшүк жумушуң.
Кайгырса кошо кайгырам,
Кайдыгердик кылуудан —
Калысын айтсам, айбыгам.
Кубанса кошо кубанам,
Кулум десе боор ачып
Кудайым не дейт буга анын.
Ыйласа кошо жаш алам,
Ыйлабас болсо жашаган.
Бактылуу болгон аз окшойт,
Байгамбар атын атаган.
Тозок иш дастан жаратуу,
Тозогун тартсаң жан ачуу.
Туруксуз болсо тагдырың
Турмуштун кээде даамы ачуу.
Туулгандын баары жыргабайт,
Туруктуу дөөлөт чырмабайт.
Укурук, нокто салынат,
Убайга башың малынат.
Азаптын жакшы жагы бар,

Ажал жетип өлбөсөң
Акылына киргизип,
Ар нерсени билгизип
Адамды коет жаңылап.
Бирөөнү жакшы билген бар,
Билгенде дагы бир кем бар.
Билбегени мына ушул —
Бир өзүмдө миң кем бар.
Каарманым кетип,— мен калгам,
Каадасыз жалгыз ээн калгам.
Булакты тосуп жатайын,
Бул жерден кайда качайын.
Кечүүдөн аны күтөйүн,
Келбесе үмүт үзөйүн.
Болгонду кошуп айтаармын,
Болбой калса абайлап
Боюмду жыям — начармын.
Көргөнүмдү айтаармын,
Көрбөгөнгө начармын.
Көрбөгөндү айтканча
Көрүмдү өзүм казармын.

ЖАРАЛАНГАН ЖҮРӨК

Ажалы жетип өлбөсө,
Адамзат чыдайт барына.
Айланып келди азамат
Ажыдар жуткан жарына.
Күн мезгили шашке эле,
Күлүгүн минсе жарашкан
Күйүттүү бала маш беле.
Айтылган мезгил шашке эле
Айтканына бек турган —
Азамат жигит маш беле.
Маңдайда терин арчынып.
Маалкатпай тез келди
Маалында жүгүн артынып.
Тулпарга сыла жүктөнүп,
Тубаса күлүк жаныбар
Туруштук берип, күч бөлүп,
Соорудан тери куюлуп,
Сонодой болгон туйгундун —
Сонундугу туюлуп.
Эмине, алып келгени?
Элесин болжоп айта албайм,
Эзбегин мендей пендеңи?
Кымкапбы, алып келгени?
Кырдаалын болжоп айта албайм,
Кыйнаба мендей пендеңи.
Сунбасам капка колумду

Супсак айтып койбоюн
Сурооңорго жообумду.
Тийгизбей капка колумду
Тиктетип кантип айтайын,
Тилектештер жообумду.
Жетип келди, тигине,
Желесин тарткан душманын —
Жек көргөнү билине.
Тизгинин оңго имерди,
Тирмийген аска, үңкүргө
Тик карап баамын жиберди.
Байкалып турат шашканы,
Бакыттын колдон качканы.
Билинип турат шашканы,
Бири-тирүү, бири-жок
Бир өзүнө жазганы.
Шашканынын себеби:
Шагым сынды дегени.
Кейигендин себеби:
Кегимди алсам дегени.
Желдей учуп бууданы
Жетип келди үңкүргө.
Жем ордуна кеткеним
Жеткирээр бекен бүртүүгө.
Буудандан түштү шашыла,
Буяма таппай ашыга.
Жүктөрүн чечти шашыла,
Жүрөгү туйлап ашыга.
Сулкуйган капты көтөрдү
Суубаган жүрөк өжөрбү?
Үңкүрдү көздөй жөнөдү,
Үмүткө өзүн бөлөдү.
Төрүндө ажыдаар жатты,
Төрт кулач, тогуз кес болуп
Төшөлүп уктап заар жатты.
Тулкуйган ичин байкады,
Тура албай башын чайкады.
Кыйкырып ийди: «Калча!» деп,
Кыйналдым, айлам канча! — деп.
Акылдан жүрөк бөлүндү,
Ак көбүк ооздон көбүрдү.
Көтөргөн кабын түшүрдү,
Көйкапта калган жигиттин
Көкүрөгү бүтүнбү!?
Каптагы жерге төгүлдү,
Каргашалуу душманга
Каадалуу чара көрүлдү.
Энтигип жигит шашыла,
Экинчи капка жүгүрдү.
Ээнбаш жоодон кутулуп,
Эс алар күнү бүгүнбү?

Капты алды калта алгандай,
Карала-Үңкүр оозунда
Карчыга куштай далдаңдай.
Кара башка иш түшсө,
Карасаң намыс ар кандай!
Эстүүлүк мбнен азамат
Экинчи кабын бошотту.
Ыргытмак болду ошондо
Ызаасы менен кошо отту.
Өрттөнмөк болду ошентип,
Өч алып берчү дарысы.
Өмүрү менен сүйлөшпөй,
Өткүрдүк кылды намксы.
Каргаша кылат окшоду
Кашкардын кара дарысы.
Кашайтмак бблду өмүрүн
Каалоодон күчтүү намысы.
Чакмагын алды жанынан,
Чатак иш болду абыдан.
Кутудан куусун* издеди,
Курусун үмүт ичкеби?
Оттук таш алмак болгондо,
Ою ашпай калды болжолго.
Кутуда оттук ташы жок,
Кутулар иштин башы жок.
Чакмагы болсо,— куусу жок,
Чаңкаса ичер суусу жок.
Кутусу болсо,— ташы жок,
Куттуу үй, ичер ашы жок.
Үңкүрдөн сыртка чуркады
Үңүлүп жерден таш издеп,
Үмүттүн даамын ууртады.
Кантсе да катуу шашылды
Карбаластап таба албай,
Канетсин, жаны ачынды.
Оттук таш такыр табылбайт,
Опколжуп жүрөк кабылдайт.
Көрүнгөн ташты оодарат,
Көмөктөш болуп жараткан,
Көк бутак кантип соо калат?
Чыгынган ишин баштабай,
Чыны менен жигиттин
Чыдамы кетип баратты,
Чыдап берип койбоптур
Чымчыкка берген канатты.
Издегени табылбайт,
Көзүнүн оту жалындайт.
Таппады эмне кылаарын
Талабы күчтүү кырааның.
Тагдырына кайгырат
Тарттырып ийип чынарын.

Сезимиң толук жоготуп,
Селейип турган кезинде
Жоон топ атчан келатты
Жоргосун салып тээтигинде.
Мурунтан болжоп ким билсин
Мудаа бар кандай нээтинде.
Жакындап келип калышты.
Жабыла берип дабышты:
— Пенде болсоң кулак сал,
Бээрде кандай жумуш бар?
Адамзат болсоң кулак сал,
Арзырлык кандай жумуш бар?
Өмүрдөн кечкен белгиңби,
Өлүмдү издеп келдиңби?
Атактан кечкен белгиңби.
Ажалды издеп келдиңби?
Жиндисиңби, соосуңбу,
Жибердиң кандай кошуңду?
Акмаксыңбы, соосуңбу,
Айдадың кайда кошуңду?
Качып жүргөн кулсуңбу,
Калкыңа маалим уурсуңбу?
Зергерсиңби белгилүү,
Зээниң коюп иштеген?
Жезди, күмүш, алтынды —
Жер бетинен издеген.
Кайберенди койбогон
Катуу мерген болбогун?
Талабыңды кандырып,
Таапсың жердин боорборун.
Тагдырыңа таарынып,
Таалай издеп жүрбөгүн?
Капа болуп, кайгы жеп,
Калган экен сүлдөрүң.
Ачык сүйлөп сырыңды айт,
Азап тартсаң чыныңды айт.
Элиңди айт, атыңды айт,
Эгер чындык сүйлөсөң
Эр жүрөктөр катылбайт.
Маңыроо болгон азамат,
Моминтип жооп кайтарды:
— Мыйзамым жазып коюптур,
Мизимди минтип майтарды.
Тобуңа жалган, мага чын,
Тотуга элек жигитке
Токтоолук кылсаң табылаар
Тобуңардан даба чын.
Мүшкүл иш түштү башыма,
Мүчүлүп турам ашыга.
Колумдан келээр арга жок,

Кор болдум оттук ташына.
Ташыңар болсо бергиле,
Таш боордук кылбай тургандар
Такайлап жакын келгиле.
Үңкүрдүн төрүн караңар,
Үмүткө барбы чараңар.
Ажыдаар жутту жарымды
Азапка жаным малынды.
Карасаңар, билсеңер,
Кара менен агымды.
Караңар көздөн жанат ай,
Канатымды жаш туруп,
Кайрыдым атаганат ай!
Топ башы топтон суурулду
Тобурчак аты булкунуп,
Токтоолук менен айтканы
Тоо жарып алыс угулду:
Кебиңден сезип турабыз,
Кетирбейлик убакты
Сени кейиттүү эмес мудаабыз.
Сөзүңдөн байкап турабыз,
Сөгүлүптүр кабыргаң
Сөз эмес,— жардам мудаабыз.
Кайрылыптыр канатың,
Катуу экен жаратың.
Толгонуптур кабыргаң
Тозок экен табылгаң.
Жайыңды кийин сураарбыз,
Жай отуруп угарбыз.
Тегинди кийин сурарбыз,
Тегин эмес окшойсуң
Тең отуруп угарбыз.
Атыңды бери жетеле,
Арыган экен жаныбар
Аргымак шөкүл кечээ эле.
Эртерээк бизге жакында
Ээрчигин айткан акылга.
Тартынбай эрте жакында
Тарапкер болсоң акылга.
Башыңа түшкөн мүшкүлгө,
Балалык кылып үшкүрбө.
Үшкүрүп эмне турасың,
Үздү ким сенин мураатың?
Өкүнүп эмне турасың,
Өмүрбү сенин мураатың?
Таш керек дедиң берели,
Табышмак мунун себеби?
От керек дедиң берели,
Ойлонтот бизди себеби.
Айткының көрөр чараңды,
Аткаралы дабаңды.

Тегин айт, көрөр чараңды
Тездетелик дабаңды.
Ошондо жигит сүйлөдү:
От таш жок дары от албай,
Ойлогон ойду сүйрөдү,
Кандайча отту коюуну,
Кантсе да билбей турамын
Кашайган жоону союуну.
Ичинде сулуу тирүүбү?
Иш бүтсө каалайм билүүнү.
Таш керек деген себебим,
Тамызсам кууну дегеним.
От керек деген себебим,
Ой ашса ишке дегеним.
Коңурук тарткан неменин,
Коңторсом үңкүр кеберин.
Ошондо топтун башчысы,
Ойлонуп акыл тапкычы
Жигитке айтты кеңешин.
Жигит болсо жик билер,
Жигин таап өзү ченесин.
Боорум,— деди жигитке
Байкоо кой мага биритке
Айтканымды туура тап,
Ажыдаар болсо душманың
Ар ким койбойт буга тап.
Ажыдаар менен ойнобо,
Азапты жейсиң ойгонсо.
Башыңан азап өтпөсө,
Байкайсың кантип өзгөчө.
Дарыны куурай дебегин,
Дайынын байкап ченегин.
Айлыңа кайтып эсен — соо
Актай бил сүтүн энеңин.
Өткөрдүм эчен башыман
Өзүңдү сактап калайын
Өлүмдүн ушул саатынан.
Каныктым эле башыман,
Каргадай жигит экенсиң
Кантсе да сактап калайын
Каргыштын ушул саатынан.
Кегиңдин бергин бийлигин,
Кеңешиме ийгиниң.
Ачууңдун бергин бийлигин,
Айтканыма ийгиниң.
Билерман топтун башчысы
Бийликти алды колуна.
Билгендерге калмакчы
Бир жигиттин сообуна.
Тобунан өзү четтеди:

Топтолушпай тезирээк
Тоо айланып кет! — деди.
Үңүлүп топтун башчысы
Үңкүрдү келип карады,
Аткара турган жумушун
Акылга салып жамады.
Дарыга көзүн чаптырды,
Дал болуп калган жигиттин
Дааналыгын жактырды
Барысын көрдү салмактап,
Бала чактан көнгөнбү
Баа берип ойго ардактап.
Олутту убак өткөн жок,
Ойлонуп ойго чөккөн жок.
Көп убакыт өткөн жок,
Көл оюна чөккөн жок.
Булкунтуп минген күлүгүн
Бута атым жерге чаап барды.
Бурдап-бурдап жел жутуп,
Бурдуккандан апкарды.
Шырмыйга кууну байлады,
Шылуун чакмак чагылып
Шыр этип учкун аймады.
Качыра берди үңкүрдү,
Калың ооз бараң дүрмөттөй
Карыга шырмый түртүлдү.
Түйүлүп калды күлүгү,
Түбү асыл малдын түрүбү.
Жакындап калды үңкүргө,
Жалынды даяр түртүүгө.
Колунда оттуу шырмыйды,
Коройтуп суна берди эми
Колдосун пири Кыргызды.
Комдоно түштү арыстандай,
Кодулап намыс тынчытпайт,
Колуна алган карыз кандай.
Жебедей учкан тобурчак,
Жейрендей шилтеп туягын
Желкелейт желди чоң ууртап.
Жакындай түштү ылдамдап,
Жалындаган шырмыйын
Жанакыдан чың кармап.
Кыйгачтап өтө берерде
Кырааты түштү ченемге.
Ыргытып өттү болжолго,
Ызгыган шырмый сайылып,
Ык ала түштү борборго.
Кароого барбы чамасы,
Кашында турса балаасы.
Тоскоолду тоскоол дебестен,
Тобурчак өттү белестен.

Жылганы жылга дебестен
Жылт коюп өттү белестен.
Арттан үн чыкты, боолгоду —
Адамзаттын үнү эмес,
Ай ушу болду — болбоду,
Тийгизген экен болжолго.
Тике ылдый чаап келатты
Тизгинин кармап оң колго.
Чыңырган үндү боолгоодо,
Чыңкы ылдый чаап күлүктү
Чылбырын колгоо толгоодо.
Тумшукка келип токтоду,
Туугандай болгон мырзалар
Турушкан өңдүү окшоду.
Башчысы келди кыраакы,
Бардыгына барыктуу
Бала кезден сынакы.
Кошулду өзү катарга,
Коомайланган жолборстой
Корс! — этип сүйлөө жат анда.
Бүтүрсө ишти өзүнчө —
Бүтүрдүм деп айытпайт.
Бүркүт кабак, бүтүмсүз,
Бүтүндөй барын айыптайт.
Топ кандай болсо ошондой,
Токтоо келип турганы.
Томсорбой да бозорбой,
Ботодой болуп чыңырган
Боздогон үндү тыңшады,
Жалынга кошо өрттөнгөн
Жалт карап алып мырзаны.
Тигине, боз түтүн көккө буралды
Ботодой үн да басылып,
Боз нурга ушул капчыгай
Бой керегендей чубалды.
Ана, асмандаган ак түтүн
Ак кебездей буралды.
Ажыдаар үнү басылып,
Аскалуу ушул капчыгай
Аягын керип чубалды.
Жүткүнүп алга топ башы:
— Жүргүлө! — деди жигиттер.
Жүдөсө, кайгы ким тартса,
Жүгүнөн кошо бөлүшүп
Жүрөгүн тыңшап билип бер.
Бирөөнүн сырын тез билген,
Бирөө тартса кайгыны
Бир өзүмкү деп билген.
Карады мейман сабына
Кара баштан өткөн иш,
Катуу тийди жанына.

Жигиттин тарткан кайгысы,
Жиликтен кетпес жай — кышы.
Бөлүштүрбөй болобу,
Бөлүнгөн адам оңобу.
Үңкүрдү көздөй чубашты,
Үркөрдөй болгон көпчүлүк —
Үңүлүп карар убакпы?
Туягы менен таш чагып,
Тулпарлар алып жүгүрдү.
Туурулган калың чаң калып,
Тумчугуп каптал бүлүндү.
Башчысы колун булгалап,
Барынан жетти мурдарак.
Көңүлү турду тынчыбай,
Көөдөнүн жүрөк жулмалап.
Кадалган көзүн албады
Кайгыга баткан жигиттен.
Калыбын бузбайт азамат
Кайраты, эрки бириккен.
Токтоолук менен башчысы
Топтолгон топко карады.
— Кыйнады муну дегендей
Кырсыктын ничке амалы.
Ажыдаары жатпайбы,
Алып келген саат кайгы.
Түпкүчтөй болуп ийилген,
Түрү суук өлмөкчү
Түбү чыкпай ийинден.
Чүлүктөй болуп чүйрүйгөн,
Чүйлүсүн жалын куйкалап,
Чүмбөтү бышып, туйрүйгөн.
Курмушудай куурулган,
Курч көзү соолуп жумулган.
Колдошуп сыртка сүйрөштү,
Кокуй, ысык эткен,— деп
Колдорун нечен үйлөштү.
Үңкүрдөн алып чыгышты,
Үзүп жүргөн дал ушул
Үмүт менен ырысты.
Башчысы барын шаштырды,
Баары муну жактырды.
Чамгарак болуп калганды
Чалкасынан жаткырды.
— Билгениңер жокко? — деп,
Бийликти алган башчысы
Билегин шашып түрүндү.
Жанында карап тургандар,
Жардана тиктеп үңүлдү.
Кыл мурутун тиштенип.
Кыйланы көргөн азамат
Кылычын жандан сууруду.

Таарый кармап терисин
Так бооруна чулуду.
Кайыштай тилди капталын
Кармаганы башкача
Кара шамшар аспабын
Байкасаң колдун эпчилиин,
Баалайсың анын тездигин.
Сыга бек кармап сууруду
Сыртынан байкап турсаң да
Сыздатат экен муунуңу.
Кейибей кое албайсың,
Кетпес мүртөс ажалды
Кекенип ичтен каргайсың.
Өкүнбөй кое албайсың,
Өлүм деген тажаалды
Өз ичиңден каргайсың.
Балбан кол чыкты көтөрүп,
Балкайган сулуу ургаачы.
Баарыбызга белгилүү
Бакырсаң кайра туулбасы.
Колуна чыкты көтөрүп,
Колоң чач сулуу ургаачы.
Кол салса ажал адамга
Козголуп кайра турбасы.
Эрлердин көзүн жазгантат,
Энеден туума ургаачы.
Эр болсо да эзилип,
Эсинен танды курдашы.
Четтетип колдоп алышты
Чечине коюп ичинен
Чебердик менен үстүнө
Чепкенин жаба салышты.
Көпчүлүк карап турабы,
Көмүү керек тезирээк
Көңүл алуу бу дагы.
Буйрукту күтүп турбады
Булчуңу толук жигиттер.
Кагылышпай койбойсуң
Каргаша дайым кириптер.
Булактын жээгин бойлошту
Бул ылайык жербери, — деп,
Бушайман болуп ойлошту.
Кантсе дагы чоочунат,
Кайгыдагы жигиттин —
Капасын чукуп койбоспу.
— «Кенч болсун деп жатканы»
Кечүүнүн жаны казылды.
Пейилине карабай,
Пенде көрөт жазымды
Сулууну алып келишти,

Сууга чайкап денесин,
Сунулган бойго сур чепкен
Сурп ордуна телишти.
Жазылган экен маңдайга,
Жакшылап барктап коюуга
Жага турган ал кайда?
Ыраазы болсун арбагы,
Ыраа көрбөй шум ажал
Ыргыткан экен чалманы.
Жаткырышты жайына,
Жарыкта калган жарынын
Жараланган жүрөгү
Жакында койбос айыга.
Торко болсун турпагы,
Тоскоктой болсун урпагы.
Томсоруп калган жаш жигит
Тозоктун суусун ууртады.
Көпчүлүк турпак салышты,
Көйкапта калган шордуусу
Көк түтүн чыгып таноодон
Көз жашын кошо агызды.
Куранды катуу окушту,
«Кудайдын иши экен», — деп
Кургурдун көөнүн жоотушту.
Батаны катуу кылышты;
«Башың жаш экен көрөрсүң,
Багышталган ырысты ».
Башчысы орто жашаган:
Бардаш кыл*, — деди, — жаш адам.
Кейиген менен иш бүтпөйт,
Кеткенин ойлоп ич түтпөйт.
Өкүргөн менен иш бүтпөйт,
Өрттөнгөн менен ич түтпөйт.
Бек уулуна болбостур,
Бетке айткандын залалы.
Пенде экенбиз жаралган
Пейлибизден табалы.
Хан уулуна болбостур
Катуу сөздүн залалы.
Калк экенбиз жаралган
Каалообуздан табалы.
Тирилтпейт көздү жырткандан,
Тирилбес болуп сыртталган.
Кайыр жок көздү жырткандан,
Кайрылгыс болуп сыртталган.
Өкүнгөндү кое туруп,
Өзүңдү бизге тааныштыр.
Өрттөнгөн жүрөк, тирүү көз,
Өзүң кимсиң, карышкыр?
Башыңдан өткөн ишиңди,
Барын койбой баянда.

Бактыңдын гүлү үзүлүп,
Байландың кайдан аялга?
Келбети сулуу рамалык,
Келин беле? Кыз беле?
Себеп болуп келүүгө,
Сени кимдер кысты эле?
Эли журтуң каерде,
Эмине бар аерде?
Тийген ырыс жеmine,
Тиричилиги эмине?
Ата-энең тирүүбү,
Айбалтадай мизи курч
Арыстандай жүрүбү?
Дүнүйө мүлкү түгөлбү.
Түлүк малы түмөнбү?
Жетиштүүбү дөөлөтү,
Жеңиштүүбү сөөлөтү? .
— Айтса айтайын эмесе,
Абалтан казак, кыргыздар
Ага-иниге тең эсе.
Кырк жигит кырка отурду
Кызыгыша тиктешип,
Кыргыз — жигит чоочунду.
Опол тоодой олчоюп,
Отурса адам батманы,
Оюн терип, жай сүйлөп,
Ошондо сөзүн баштады.

ЖИГИТТИН БАЯНЫ

Кыртышы алтын, кыялуу
Кымызы чыккан жер экен,
Кызыл жүздүү, ак калпак
Кыргыз деген эл экен.
Чепкенди узун кийинген
Чегин билип чууданы —
Чебердик менен кийирген.
Куруна күмүш бастырган,
Курчанганга курсак ток
Кумарың канып нас кылган.
Мээримди жылуу, меймандос,
Мейли байы, кедейи —
Мээнетке жакын, койдон жоош.
Кармаганы төрт түлүк,
Кабагы ачык, карды ток,
Кабыл алып келгенди
Карындан майын омкоруп,
Каймакка таруу көптүрүп.
Жылкысы батпай жылгага,
Жылтырап үйүр семирп,
Жылып оттоп кыргага.

Кулуну батпай желеге,
Куйрукка тоюп, жал чайнап,
Кутманы ашкан эл эле.
Жаныбек атам эр экен,
Жантай коюп атымды
Жалгыз уулу мен экем.
Отуруп хандык тагына,
Ошол бойдон келатат
Орногон экен багына.
Түк чыккандан башыма
Түйшүктүн даамын татпадым.
Күндө оюн, күндө той
Күлүк ат — тандап чапканым.
Айткандар айтып дээр эле,
Адам болуп жаралып
Азапты билбейм дегеле.
Байкабай калдым жакшылап,
Бары даяр, бары бар,
Балалык күндүн өткөнүн.
Бакыт жакшы азаптан
Балдай таттуу даамы бар.
Жыла басып жыл өттү,
Жышаанаалуу сыр өттү.
Ашыкпаган айт өттү,
Ак уузунан саай өттү.
Балалыктын кези өттү,
Байкатпастан тез өттү.
Жигиттик нокто салынды
Жиндилик калып ортодон —
Жик бөлүнүп жарылды.
Эсима кире баштадым,
Эзелкиден башкамын.
Эр жеткенде ээнбаштык,
Эрен экен баштагың,
Көпкөндүкпү билбеймин,
Көзүмө адам илбеймин.
Карабайм деймин кызыңа,
Кадалат көзүм кызыга.
Тиктебейм деймин кызыңа,
Тирмиет көзүм кызыга.
Күндөрдүн күнү бири эле,
Күлө карап тим эле.
Ойлонуп төрдө отурам,
Ойгоно түштүм чоочуудан.
Чакырыптыр хан атам,
Чабарман турат карасам.
Болк эте түштү жүрөгүм,
Боолгодум таппай күмөнүм.
«Айтар экен эмине?»
Акылдашам зээниме.
Айтылчу эмес кур эле,

Атамдын сөзү бул эле:
— Кеңешиме кулак сал,
Сен — керидеги жалгыз тал.
Айтканыма кулак сал,
Сен — адырга чыккан жалгыз тал.
Уулу болсоң атаңын
Угат деп айтып жатамын.
Эркеси болсоң эненин
Эске аларсың дегеним.
Мына, вазирлерим жанымда
Бары сенин камыңда.
Көзүмдүн тирүү кезинде
Көпчүлүк келдик чечимге.
Кучактап тизе уктаба,
Кулакты тыңша нускага.
Ар кимде милдет үйлөнүү,
Адамдын болот сүйгөнү.
Ысыгына жылынып,
Суугуна күйгөнү.
Үйлөнө турган күн келди,
Үзүргө батар түн келди.
Колукту менен жаткырды
Кочкул кан болуп ак шейшеп,
Кол сунуп жаштык — махабат
Кош көңүл тартып мас кылды.
Кумарым канбай ойнуна,
Кучагым арта салынат —
Куудай ак, узун мойнуна.
Денеге денем тийишип,
Дел болуп боюм ийитип.
Жанынан карыш чыга албай,
Жаныбыз бирге сыңардай.
Жарашат тура ак жоолук
Жанаша өскөн чынардай.
Көрүшпөй калса, сагынган
Көңүл назик турбайбы
Көп себеби табылган.
Мамысы жок, жиби жок,
Мант берип кача албайсың
Анын маңызында кири жок.
Каалообуз көпкө болбоду.
Каалоо назик барынан
Кантип сүйөт зордоону.
Кумарыбыз тарады,
Кутту түн күбө болгондур
Курдаштан сездим жаңы аны.
Колукту, күйөө аталып,
Коюндашып бир жатып.
Сулунун өңү суук болуп,
Супсагыраак даам татып.
Колтугунда жылуу жок

Койнунун даамы жоголуп.
Жүзүнө жүзүм тийсе да
Жүрөгүм араң сооронуп.
Демейдеги өңдөнүп,
Делебемди салбаймын
Денесин денем өөн көрүп.
Баштагыдай өңдөнүп,
Барк албаймын көөн бөлүп.
Өчкөндөй болду отубуз,
Өткөндөй болду моокумубуз.
Тарады окшойт сонундук,
Тамашабыз солуңкуп.
Алганымдын жүрөгүн
Аяганым ушунча
Айта албастан жүдөдүм.
Колуктумдун жүрөгүн,
Коруганым ушунча
Койнумдагы сырымдан
Кордук көрүп жүдөдүм.
Сүйбөйм,— деп айта албадым,
Сүйүп берген өмүрүн
Сүрө алмак эмес алганым.
Кыя албадым көңүлүн,
Кырдагы кызыл кызгалдак
Кырчындай жаштык өмүрүн.
Балтаны кантип көтөрөм
Балатыны чабууга.
Баатырдыгым жетпеди,
Баш кошконду чанууга.
Колумда орок болсо да
Коорунам гүлүн чабууга.
Корстондугум жетпеди
Колуктумду чанууга.
Бек уулунун ишиби?
Бетке так салып жазалоо
Бейкүнөөлүү кишини.
Хан уулунун ишиби?
Каргашага кабылтуу —
Калыстык кылбай кишини.
Бир күнү кабар келиптир,
Кабарда мындай делиптир:
— Кашкардын ханы Караган
Канчалык алыс арадан.
Кабарчымды чаптырдым,
Кабыл алсаң жактыргын.
Жантай баатыр, Жантай дос
Жагалданган жаш жолборс.
Ашыма келсин камынам,
Ашыма кокус келбесе,
Ага катуу таарынам.
Бууданы болсо таптасын,

Буушайман болуп жатпасын.
Балбаны болсо машыксын,
Бат келүүгө ашыксын.
Кабарды угуп камындык,
Катарлап акыр боюнда
Канча ат турду дабыргып.
Атактуу Кыркбай саяпкер,
Атагын кыргыз билчү эле.
Адамзат болуп жаралып,
Андайлар кетет бир келе.
Атамдын атын бакчы эле,
Аттардын табын тапчы эле.
Чом баскан жоорун жоготуп,
Чобурга канат такчы эле.
Той, аштын атын бакчы эле,
Топ элге иши жакчы эле.
Тобурчак күлүк сын берип,
Топорго канат такчы эле.
Ат баккан жерге барамын,
Акылым жетип түшүнбөйм
Анчалык эмне талабым.
Канча эл билет атагын,
Карайым куудай сакалын.
Эрксизден баалайм ичимен,
Эмгектин, эрктин тажаалын.
Көз салсам жаргак шымына,
Көйнөгү бүткөн шырыла.
Сулуусун ченеп, суу берген
Суктанам чалдын шыгына.
Күлүктүн сылап жалынан,
Күңкүлдөйт ичтен карыган.
Кый өтпөй ишке кызыгып,
Кыймылы сулуу барынан.
Арданам чалга сүйлөштөн,
Арбагы асыр үйдө өскөм.
«Айрый бил кулду байдан» деп,
Ата-энем мага үйрөткөн.
Кабагын өйдө көтөрүп,
Карабайт Кыркбай көөшөрүп.
Хан уулу келсе тоготпос,
Каруусу барбы дөөчөлүк?
Турганын көрүп Саралам,
Туйтунуп чалды каранам.
Жегизгим келет атыма
Жем алып жездүү чарадан.
Күн сайын тынбай келемин,
Күтүлгөн сыяк керегим.
Аткана жакта ишим жок,
Айта албайм кандай себебим.
Эгем айдап келдиби
Эртеси аттыканага.

Эгер кулум деп билсең,
Эбиң менен табала!
Чарк айланыпаттарды
Чал ордуна кыз жүрөт.
Чаалыккаңын жазгыдай
Чаңкап калган суз жүрөк.
Чындыгыбы, төгүнбү?
Чыдатпады көңүлдү.
Түйшүгүңдү ким тартат,
Түшүмбү, же өңүмбү?
Сен кимсиң? — дедим чыдабай,
Селт чоочубай жай карайт
Секелек кыздын чыдамы ай!
Кызы болом атамын,
Кызматын кылып жатамын.
Ардагы болом эненин,
Аттарга карап беремин.
Бетинен тамган нуруна
Белсенбейм карап турууга.
Жоосуну сүйкүм күлүндөй,
Жооругу тоонун гүлүндөй.
Кедейден сулуу чыгарбы,
Кериде өскөн чынарбы?
Жардыдан сулуу чыгарбы,
Жандоодо өскөн чынарбы?
Уктасам түшкө кирчү эмес,
Ушуну эч ким билчү эмес.
Көзүмө өзүм ишенбей,
Көөдөндөн бирөө итербей,
Жүрөктү ээлеп алгансыйт
Жүгөнсүз, жипсиз кишендей.
Кыялдан жооруп кайталай
Кыркбайдын кызын байкабай,
Кылтакка түшөөр сулуубу
Кылдаттык менен жайсам ай!
Мас болдум кыздын нуруна,
Мант берип кыял жулуна.
Чымырап денем кандайдыр
Чыдабай кеттим турууга.
Үйдөгү аял душман ай,
Үшкүрүп чыктым уктабай.
Туйласа жүрөк тыңшаган
Турмуштун аял кутманы ай!
Оюмдан чыкпай курутту
Ошол кыз, сулуу саяпкер.
Кор болуп бакыт издейин,
Колума темир таяк бер.
Эртерээк туруп жөнөдүм, —
Эртеси аттыканага.
Сууй турган сары ат эмес,
Сулуу кыз керек балага.

Аттары менен сүйлөшүп,
Абышка жүрөт үйрөтүп.
Алаксыт турган түрү жок,
Атылса дагы дүйнө түп.
Ишине чексиз берилген,
Илкий басып жем илген.
Мээнетке бышкан карт менен
Мелдешкен адам жеңилген.
Көз чалып чыктым катарга,
Көрүүгө кыздын караанын.
Кур мээнет болгондугума
Куурула түштү заманым.
Этият кылып билдирбей,
Эртеси келдим шылтоолоп.
Караанын көрүп кетпесем
Калмакмын сөзсүз сыркоолоп.
Тили жок айбан немедей,
Тиктеймин кызды ченебей.
Келесоо болуп калгансып,
Кеп кирбейт оозго кенедей.
Караймын аны уурданып,
Кабагым чытып сурданып.
Калыбын жазбайт кашайгыр,
Кадимки Айдай нурданып.
Көңүлүн бурбайт анчалык,
Көздөгөн ою канчалык?
Тумчугуп кеткен суучулдай,
Турганым билбейт карчалып.
Сырымды ичте жашырам,
Сый өсүп көнгөм жашыман.
Качыра салып барууга
Кандай жол менен батынам?
Көңүлүн мага бурабы,
Көп түйшүк билүү бу дагы.
Адашкан инген мен болсом,
Ал, ак чардак жетпес суудагы.
Тоготуп мени карабайт,
Томсортконуң жарабайт.
Тобокел ишке жөндөмсүз,
Тозоктуу мендей баланы айт.
Томаяк чалдын кызына,
Деги, томсором эмне кызыга.
Саяпкер чалдын кызына,
Деги, саргаям эмне кызыга.
Жалпыга аты белгилүү,
Жаныбек хандын уулумун.
Жанына басып бара албай,
Жардыдан мүчүп курудум.
Келемин деген суроого,
Кеңешин берет жүрөгүм:

— «Кетчи,— деп,— доңуз уулоого!»
Эсебин калдым ала албай,
Ээрчишип күндүн өткөнүн.
Таалайга тагдыр ыйгарса,
Табылат качан көктөгүм?
Кайрылып келдик акыры,
Караган хандын ашынан.
Камалуу ичте сырымды,
Качанка чейин жашырам.
Адашып өмүр жолунан
Азаптын түштүм торуна.
Колуктум сурайт түнкүсүн:
— «Кор болдуң кандай ооруга!?»
Тырышам кабак чытууга,
Тынч ал деп кыял кызууга.
Жемеден качып кол сунам,
Желкемди тырмап жышууга.
Алабы, кабыл, албайбы,
Айтышым керек андайды.
Тилегим орундалабы?—
Тиричиликтин талабы.
Болбосо четке кагабы?
Бошотуп менин чамамы.
Каалоомду кабыл алабы?
Каргаша болуп калабы?
Ушундай ойго чөмүлөм,
Учуруп толкун өркөчтүү
Ура албайм кулач көлүнөн.
Жолуктум кызга бир күнү
Жолборстой анын бир сүрү.
Жоодурап көздү уялтат,
Жоогазын гүлдүн бир түрү.
Жоготуп койдум күчүмдү
Жооруймун: өңүм, түшүмбү?
Кайратты, күчтү — бүт алып,
Хандыктан мени түшүрдү.
Таппадым айтар сөзүмдү,
Талыта карап көзүмдү.
Күмөндөр болуп ошондо,
Күттү окшойт менден өкүмдү.
Тоородум каршы жолунан,
Токтоттум кармап колунан.
Бардык күч менен кучактап.
Бал таттым бетин соруудан.
Чачынан өптүм алактап,
Чачпабы кошо шарактап.
Айыкпас кылып жүрөккө
Алгамын сенден жараат таап.
Мойнунан өптүм алактап,
Мончогу кошо шарактап.

Момуя болбой, айыкпас,
Момунтип алгам жараат таап.
Кирпиктин асты нымдашып,
Кимсиң сен жанды жыргатып.
Ийменип жүрдүм атаңдан —
Ичимде дартты ырбатып.
Көзүңдү жашка нымдатып,
Көрүндүң жанды жыргатып.
Көрүнөө салба тозокко
Көөдөндө дартты ырбатып.
Жамаачы түшкөн көйнөгү,
Жакуттан баасы өйдөбү.
Эскиси жеткен кемсели,
Эңседим канча мен сени.
Бүчүңдө аппак седебиң,
Бүтүндөй менин беделим.
Чыгарды назик добушун —
Чын айтып сөздүн олутун:
Кабылып карапайымга
Каалабаң гүлдүн соолушун.
Жардыдан мага табылар,
Жаман үй, жарты наны бар.
Бул сөзгө капа болбоңуз,
Буйрусун сизге багы бар.
«Шылдыңдап жатат» дедиби?
Шыбырап койчу нээтиңи,
Шыгың болсо «шык» дебей
Шыбага кылчы бетиңи.
Хан уулунда намыс бар,
Каалабаса жүрөгү
Караныңан алыстар.
Бек уулунда намыс бар,
Берилбесе жүрөгү
Бетиңди өппөй алыстар.
Күмөндөр кылбай чыныңды айт.
Күйөөң боло аламбы?
Күзөгөңдү табамбы.
Эриң боло аламбы?
Эңсегенди табамбы.
Болосуңбу колукту?
Боюң кандай олуттуу.
Макулсуңбу, алайын?
Мага жарык паанайың.
Жооп бербеди кайталап,
Жоомарттыкка жол берип,
Жоруп кимдер айта алат.
Айтканымды уктубу,
Айтканымды укпаса,
Арбагандыр жүрөктүн —
Алоолонгон учкуну.
Сунушумду сездиби,

Сунушумду сезбесе,
Сунулгандыр каалоомдун —
Суудай таза эпкини.
Караңгыда жибердим
Карт Кыркбайдын үйүнө
Жан атамдын жигитин.
Катуу байкап билип кел,
Канча жан экен, кимисин?
Жөнөткөн жигит тез келди,
«Жөнүн билдим» деп келди.
Кетириптир Кыркбай чал,
Кемпирин тиги дүйнөгө.
Андан эч ким талашпайт,
Аттардын тилин сүйлөөдө.
Бактысына бой жеткен
Баанек болчу кызы бар.
Бакыр эмес, байкаса
Бай баласы кызыгар.
Тулгалуу чоюн казанда
Туштаны кайнайт шарактап.
Эр жигит турбай качкыдай,
Эскирген үйүн чала аттап.
Жугунду ичер ити жок,
Журту эски, коңшу киши жок.
Үргүлөп Кыркбай отурат,
Үйүндө темир шиши жок.
Атыңды чаап барып кел!
Алдыма чалды алып кел!
Чал келди колун куушуруп,
Чамындым буйруп: ушуну ук,
Сапарга кеткен турамын
Сарала атты таптагын.
Үч күнү катар суутуп,
Үйүңдү көздөй качпагын.
Күлүктү чыгар сынына
Күнүмдүгүн саат бассын,
Күчүңдү жумша чыгына.
Койнуңа батпай семирп,
Кочушуң толот алтынга.
Кор болуп калсаң кимиң бар,
Кол кабыш кылар артыңда.
Түйүнчөк күмүш теңгени,
Түз илип кетти чеңгели.
Ырыскы бөлүп жардыга
Ыраазы кылдым пендени.
Мант бере илип түйүндү
Маңдайы тердеп сүйүндү.
Жүзүнүн нуру чачырап,
Жүрөккө мээрим үйүлдү.
Кочуштап күмүш теңге алып,
Койнуна батпай семирди.

Ишине кетти абышка
Ичинен алкап теңирди

* * *

Ай караңгы түн эле,
Асманда жылдыз жабырап,
Айлана киргил мүл эле.
Теребел тынчып мемиреп,
Телегейи жетишип
Теңине албай керилет.
Коктудан добуш үн кетет,
Койчулар короо кайтарып
Кошкурук чыгып дүр кетет.
Белесинен угулат,
Бекбекейдин үндөрү.
Кыз-жигитке жарашкан
Кыраан-каткы күлгөнү.
Караңгыны жамынып,
Кайда бара жатамын,
Катуу күнөө малынып?
Жылдызга боюм көрүнүп,
Жылып кайда баратам
Жылуу тер бойдон төгүлүп?
Ай караңгы, жер чуңкур,
Абайлабайм мен кургур.
Көк караңгы, жер чуңкур,
Көптү билбейм мен кургур.
Кагылып бала жетилсин,
Каалоомду алып баратам
Хан уулу болсом кечирсин.
Бектигимди кечирсин,
Бейкаалоо басып баратсам
Бетимдин оту тешилсин.
Каалоомду кантип тыямын
Кандай болсо тобокел!
Бактысыз кылсаң торо, кел,
Бара жатам кантейин
Бардыгына тобокел!
Эшикке колум урунду,
Эргилчегин жылдырып
Эрксизден жүрөк жулунду.
Хан уулумун таанымал,
Кара кылбай бетимди
Каалап келдим, кабыл ал.
Караңгы үйдү сыйпалап,
Карбаластап издедим,
Кантейин бойду куйкалап
Чапанын ачтым жамынган,
Чапчаңдык менен камынгам.
Чачына колум урунуп,
Чаңкаган суусун табылган.

Кучактап назик денесин,
Кумардын таттым элесин.
Курмушу төшөк билинбей,
Куттуу үй төрү бириндей.
Тердиктин жыты билинбей,
Тек эмес төрдүн бириндей.
Бетинен тынбай өпкүлөп,
Белгилеп жайын айта албайм,
Бейдайын эмне өксүрөөк.
Сындырбай шакты көрсөтөт
Сылыктык менен мамиле.
Сыйпалап түндө келипсиз,
Сырыбыз эмне мааниде?
Оюмду айттым баяндап,
Олуттуу жерин аярдап.
Колукту кылып алам деп,
Кол кармашып бир жашап
Кор кылбай барктап багам деп.
Үмүтү эркти бийлебей
Үстүңө келет ким демей.
Каалоосу эркти бийлебей
Караңгы келет ким демей.
Түн болсун күбө караңгы
Түгөтпө менин табамды.
Жандыкты таштап жолдош де,
Кабыл алсаң кармалбай
Каршы турсам болбос де.
Берилди кезек сулууга
Белендендим угууга.
Айтканың жанды мээниткен
Атагын төмөн кемиткен,
Ашыксың жарды кызына
Анчалык эмне кызыга.
Бек уулу эмне кызыга,
Берилдиң жарды кызына.
Мейли, каалооңду кабыл алайын,
Сенин кандай болот таалайың.
Калбасын сенин көңүлүң
Анда кандайча өтөт өмүрүң.
Жардынын кызы мен болсом
Жаныбек уулу сен болсоң.
Кыркбайдын кызы мен болсом,
Кыргыздын ханы сен болсоң.
Бечара бекке болобу,
Бейестик кылган оңобу?
Карыпка хандар болобу,
Каргаша кылган оңобу?
Өзүмдү каалап сүйөсүң,
Өмүрлүк мага күйөсүң.
Болоюн сенин колуктуң,

Сен болбогон ишке жолуктуң.
Карыган жалгыз атамды
Кандайча таштап кетемин.
Кийими түлөп жүдөсө,
Ким жамап берет этегин?
Кутманым жалгыз атамды
Кудайга кантип тапшырам.
Көзү өтүп кетсе дүйнөдөн
Көрмөкмүн жазган бактыман.
Күндөшкө мени алып барсаң
Күнүмдү кантип көрөмүн.
Күнөөмдү кудай кечирсин,
Күйүтүн тартпай өлөмүн.
Алып барган жатасың,
Аялыңдын үстүнө.
Ажалым жеткен жакшы го,
Азапты жебей үшкүрө.
Каалоонду эгер аткарсам,
Каалаган эркин жакты алсам?
Уладым кыздын көңүлүн,
Урматтап жаштык өмүрүн.
Көнөмүн жигит аныңа,
Көрөрмүн жазса багыма.
Колунан кетпей бата ала
Корголой турган окшоймун
Кол кабыш кылгын атама.
Эчкидей гана жашы бар,
Эркеси менден айрылып,
Эки көзү чачырар.
Кадамы жакын мүрзөгө
Кайгырар эстеп эркесин
Кабагы карыш бүркөлө.
Ачыгын айттым угуза,
Ар-намысты унута:
Аткарайын барысын,
Алыс кетер чабытым.
Колуна теңге берейин
Кор болбос кылып атаңа.
Койнун шыкап толтурсун
Кой ордуна мата ала.
Ит жеминдей ырыскы —
Ичерине атала.
Бирок, айтайын сага чынымды
Ачайын ичте сырымды.
Качалык башка тарапка,
Каалоң кандай талапка?
Кантип калам бул жерде
Хан уулу болуп отуруп.
Кайда болсо күн өтөр,

Каалаган соң кошулуп,
Бектигимди калтырам,
Белгисиз болуп артыман.
Ата, энем калсын байкабай,
Арзып кимдер келтирет
Аркасына кайта аны ай!
Колуктум (дагы) билбесин.
Коюндаш жаткан биргесин.
Ай караңгы түн билсин,
Айлана киргил мүл билсин.
Боору түктүү жер билсин,
Болуп турган жел билсин.
Көрүп турган көк билсин,
Көк шибердүү чөп билсин,
Убада болсун катуураак,
Учалык алыс катуулап.
Жөндүү сөз болсо жөн дегин,
Жөнсүз сөз болсо — өөн дегин.
Каргылдап кыздын тамагы,
Дегениме деп айтат,
Дегдей турган кеп айтат:
— Аткарууга сен макул,
Айтканыңа мен макул.
Жазылган болсо таалайга
Жазымышты көрөйүн.
Азабыңды тең тартып,
Айтканыңа көнөйүн.
Бектигинди калтырсаң
Берилгениң эмеспи.
Белсенип белди бек байлап,
Бекинелик белести.
Тагдырымды кошомун,
Талабың кансын кошогулум*.
Өмүрүмдү кошомун,
Өчпөсүн шамың кошогулум.
Берилген болсоң өзүмө,
Белгиле түндү өзүңө.
Каалооң болсо өзүмө,
Качар түн камда өзүңө.
Ай кылайып чыкпасың,
Адамдын бары уктасын.
Өкүм сүрсүн караңгы
Өлчөгүн келээр маараңды.
Айтканына ээриди
Алтымыш эки тамырым.
Алаксуу менен билбедик,
Айсыз түндүн жарымын.
Кача турган күндү айттым,
Капкараңгы түндү айттым.
Кезиге турган жерди айттым,
Келе турган ченди айттым.

Калтырап кирсем үйүнө,
Кайрадан чыктым сүйүнө.
Ойлонуп келсем үйүнө,
Олжолуу чыктым сүйүнө.
Ачыла түшүп көңүлүм,
Адашып ойго чөмүлдүм.
Койнума жытын жугузуп,
Кордуктун барын унутуп.

* * *

Ат күлүгү Сарала,
Ай караңгы, түн киргил
Арты-алдыма карана.
Келе жатам илбирстей,
Кең дүнүйө жарыкта
Кебете барбы бир биздей.
Шыралжын жанып шырп этпей,
Шыбырап камыш былк этпей,
Туягы ташка урунбай,
Туш-тушка дабыш угулбай,
Жетелеп келе жатканым
Жээрде кашка жылкы эле.
Желе жүрсө жел жетпес,
Желмаяндай тынч эле.
Бышкырып койбойт жаныбар,
Быштылык жашы таанымал.
Үстүнө минген үргүлөп,
Үзүрдүн татат даамын ал.
Айылдан чыктым жашырын,
Атама эмне жазыгым.
Элимден чыктым жашырын,
Энеме эмне жазыгым.
«Жардынын кызын алды дээр,
Жалганда мындай барбы дээр.
Кетирип хандык намысын
Келесоо болгон жанбы дээр,
Соо эмес менин уулум дээр,
Соносуз калды туурум» дээр.
Ордум жок үчүн кайыгар,
Оорудан бир күн айыгар.
Күнөөдөн мени кечирээр,
Күйүттүн тонун чечинер,
Жаштыктын эркин түшүнөр,
Жааладан уулун түшүрөр.
Колуктум ичи муз болоор,
Колодой катып суз болор.
Сүйүүнүн барбы айыбы?
Сүйгөнгө сүйгөн зайыбы.
Жактыбы мага мээримиң,
Анда, жарды да болсо эримин.
Курдашка курдаш жактыбы,

Кур кое койбос бактыны.
Теңтушка теңтуш жактыбы,
Тең бөлүп берер бактынь
Кең пейил болсо кектебей
Кечирсин кудай күнөөнү.
Тойгузуп кардын бейиштен
Тозокко салган бирөөнү.
Узадым канча айылдан,
Уурудан барбы айырмам.
Бөлүнүп кеттим айылдан
Бөлтүрүгүн ээрчиткен
Бөрүдөн барбы айырмам.
Кечүүсү жайык кенен суу,
Керилип аккан терең суу.
Шарпына шамал кошулуп,
Шакардай кайнап доош уулуп.
Күкүрттөй күйгөн кези эле,
Күкүктөр сайрап безене.
Буурадай кирген кези эле,
Булбулдар шаңшып безене.
Жээктерин түртүп көбүрө,
Жек болуп доолу көбүнө.
Жээгинде чынар бар эле,
Жер болжоого дал эле.
Кезиге турган жер эле,
Кенен-кесир ээн эле.
Көрүнбөй качып ал келмек,
Көңүлүбүз дал келмек.
Аттарды алып мен келдим,
Айлана карап термелдим.
Чынарга дароо байладым,
Чыrm эткис киргил аймагым.
Болк этип жүрөк чоочуду,
Болбосун кырсык жоосуну.
Кетемби ээгим кур жалап.
Чырпыды кыял толкуну,
Чачканың канча жолкуңу?
Түнөрө түштүм мертинип,
Түшкөндөй сууга энтигип.
Шилтенген караан байкадым
Шилбинин жапыс алдынан.
Бетимди ысык от каптап:
Бери кел! — дей албай кардыгам.
Жакындай берди карааны,
Жалдырап тиктейм дагы аны.
Үзүлгөн бутак жанданып,
Үмүттүн назик сабагы.
Алдынан каршы торудум,
Ашыктык күчтүү жоругуң,
Чыйрыккан боюм жылыды,
Чырмадың беле кылыңы.

Курдашка менин белегим,
Кубануу менен беремин.
Куржунду чечтим шашыла,
Кубаныч түшүп башыма.
Үстүнөн бөзүн чечтирдим:
Үмүттү бирге деп билгин,
Арналган сага кийимиң.
Айсыз түн, чынар алдында
Ак этин көрүп ийидим.
Денесин көрдүм агарган,
Делебемди козготуп —
Деги мен үчүн жаралган.
Айтканыма болбоду,
«Азыр шашпа, эрте, — деп,
Алганың болсом колдогу».
Талабыма болбоду,
«Таарынбачы, жигит, — деп, —
Табылган менмин колдогу».
Көйнөгү бойго жарашып,
Көөдөй түндө көркү артып,
Көзүмдү тартат каратып.
Тулкуга кемсел жарашып,
Туп-тунук беттин даамы ашык.
Чапаны бойго кыналып,
Чачтары желге сыланып.
Тебетейи кундуздан,
Тең чыгар бекен кыргыздан.
«Жөнөйлүк, — деди эртерээк»,
Жөлөнө калып эркелеп.
Жытына канып куунадым,
Жыргалбы жаштык курагым.
Белине колум тийгизе,
Берилип кетем ийгиче.
Ардактап кыздын сыймыгын,
Аркандап эркти жыйрыдым,
Урматтап кыздын сыймыгын,
Укурук салып жыйрыдым.
Ардактап салып жоолукту,
Алыстай түшсөм колукту.
Урматтап салсам жоолукту,
Узасам мага колукту.
Жеңилдим айткан кебине,
Жеңилдик кылып эмине.
Ыйгарып каргыш өзүмө,
Ыраазы болдум сөзүнө.
Алдына тартып мингиздим,
Айтылуу Жээрде кашканы,
Алтын ээр, күмүш куюшкан,
Атамдын жылкы баш малы.
Камчыны шилтеп, чү дедик,
Катарлаш чаап баратып,

Кайыгып желге жүдөдүк.
Желдирип бара жатабыз,
Жергебиз калды капабыз.
Катарлаш бара жатабыз,
Калкыбыз калды капабыз.
Суусу калды шарылдап,
Суу дагы болсо киндиктеш,
Суктансам кайдан табылмак.
Калышты чөптөр желпинип,
Кайгырдым ичтен билгизбей
Хан дагы болсом мертинип.
Хандыктан кечип баратам,
Кара башка иш түшсө
Кай жерде калбайт даңазаң.
Жалпыдан кетип калганым,
Жардынын кызын алганым.
Кол сундум ашкан сулууга,
Кор болом чыдап мунуңа.
Азабым болсо көрөйүн,
Ажалым болсо өлөйүн.
Бири — сулуу, бири — мен,
Билгенге дүйнө — бири кем.
Алганым — сулуу, эри — мен,
Айрыбасын теңимен.
Мүдөөбүз каалап телиген
Мүчүтпөсүн теңимен.
Тизгинди колдон түшүрбөй,
Тийгени октун күчүндөй,
Ат күлүгү атаандаш
Атырылат катарлаш.
Куйрук, жалы төшөлүп,
Куугунтук жеп бараткан
Куландан бетер көөшөрүп.
Туяктар тынбай алмашып,
Туйлап бара жатышат
Туйгун куш өңдүү арбашып.
Баладай бизди терметип,
Басыгы октой тең кетип.
Жүрүштөрү маралдай,
Жүткүнүп учуп баратса
Жүдөйбүз жүгөн ала албай.
Желип койсо жаныбар
Жетпей турган жагалмай.
Ат багыты эркинде
Арзый турган жер кимде.
Жол багыты аттарда
Жолоочу эрки шашканда.
Тизгинди кимдер башкарат?
Тизгин эмес, тил дудук,
Тирүүлөй көздөн жаш тамат.
Чылбырды кимдер тарта алат?

Чылбыр эмес, чыдабай
Чымырап беттен кан тамат.
Камчыны кимдер шилтемек,
Камчы эмес күлүктөр —
Кармалган мылтык милтелеп.
Темиңсең тээги жанчыдай,
Тепчилип тоого калгыдай.
Катуу чапсак каныбыз —
Калбай турган тамчыдай.
Түн термелип бир окум,
Түйүнү чие миң окум.
Куйругун буруп Саманчы,*
Түн жарымы болдубу,
Түркүгүнөн оодубу.
Маал жарымы болдубу,
Мамысынан оодубу.
Бурулуп жолдун четине
Булактуу жерге токтодук.
Көмүскө жаткан кырсыкты,
Көңүлгө алып тоотподук.
Аттарды аса байладым,
Адыр сымал көрүндү
Арсайган кокту аймагым.
Тердикти мамык салындык,
Тез жатууга камындык.
Жаздыгыбыз ээр болду,
Жатагыбыз ээн болду.
Көшөгөбүз көк болду,
Көк эмес, чаңгык өөк болду.
Чачына колум чырмалды,
Чаңкасаң сулуу жыргалбы.
Денеге денем чырмалды,
Дегдесең сулуу жыргалбы.
Энтигип чыдап тура албай,
Этегин ачты тентек кол.
Көөшүлүп чыдап тура албай,
Көйнөгүн ачты тентек кол.
Буйдалбай сулуу чечинди,
Буйрук экен өзүмө,
Булагын эркин кечирди.
Аккууга минип толкун кууп,
Аткарттың сулуу чечимди.
Ойлонбой сулуу чечинди,
Оргуган тунук булагын
Оюмдай эркин кечирди.
Оң жамбаш чыдап оорубай,
Оңдогон менин нээтимди.
Магдырап гүлдүн жытына,
Мас болгонум эмеспи
Махабатка кызыга.

Балакеттин тогоолун,
Байкабапмын болоорун.
Кайдан байкайм тогоолун,
Каргашанын болорун.
Төшөгүм депмин биерин,
Төшөнүп жатып ойлобойм,
Төбөмө таяк тиерин.
Уйкуга көзүм жумулат,
Уулду кыздан айырган
Убайым минтип туулат.
Мен уктап, сулуу уктабай,
Мээримдин менден учканы ай.
Катуу уктап калыпмын,
Кайгыга башты малыпмын.
Ойгондум чоочуп түшүмдөн,
Олуттуу ишке түшүнгөм.
Өзүм жатам, сулуу жок,
Өткөн өтөт, туулуу жок.
Жалгыз жатам, жарым жок,
Жарсыз турмуш даамың жок.
Орду калып муздаган,
Опколжуп жүрөк сыздаган.
Чапаны жатат жамынган,
Чатакка башым малынган.
Жүрөбү дедим дааратта,
Жүрөгүм күйүп жаратта.
Ана келет деп жаттым,
Азабымды жеп жаттым.
Мына келет деп жаттым,
Минтип азап жеп жаттым.
Аттар жакты карадым,
Андан көрбөйм караанын.
Булактан ылдый жүгүрдүм,
Булак ылдый таба албай
Бул жагынан түңүлдүм.
Булак өөдө чуркадым,
Буйруган шорду ууртадым.
Көйнөгүн таптым зоргодон,
Көктөбөй бутак кыйылып,
Көз жумулду кордоодон.
Түшүндүм иштин жайына,
Түңүлдүм суукка кайыга.
Калаар бекен тирүү деп,
Кашкардан дары алып келдим.
Күн чыга элек чаап барып,
Күн чыккыча чаап келдим.
Сулуунун аты Калча эле.
Сулуулугу канча эле!?
Кызыктым эле ошого
Кыйналып минтип турамын,
Кызыл өңүм бозоро.

Кубатым кетти сулууга,
Курган жан ширин сууруга.
Ысыгым кетти көмүлө,
Ысык жан ширин өлүүгө.
Көзүмдөн жашым чууруду,
Көпчүлүк берсе уруксат —
Көөдөндө жанды сууруну.
Жашагым келбейт дүйнөдө,
Жаны ачып жигит сүйлөөдө.
Баянын айтып бүтүрдү,
Балта уруп кести бүчүрдү.
Жашоонун даамын татпады,
Жанаша бирге баспады.
Ачылбай өмүр гүлдөрү,
Армандуу кетти жаш жаны.
Көкүрөк күйөр жалынга,
Көктөсө боло жанымда.
Жүрөгү күйөт жалынган,
Жүрсөчү жары жанында.
Өрүштө жалгыз тал беле,
Өмүрү кыска жан беле?
Жигиттин сөзү ушу эле,
Жилиги тоңуп муз эле.
Үшкүрүгү таш жарды,
Үзүлсө гүлү жетилбей
Үшкүрбөй турган жаш барбы.
Каңырык түтөп таш жарды
Кайрылса канат жетилбей
Кайгырбай турган жаш барбы.
Кесилмек беле бейити,
Кетмекчи беле шейити.
Үзүлмөк беле бейити,
Үшкүртмөк беле шейити.
Уккандын бары үшкүрдү,
Угуп кантип кейибейт,
Уулга келген мүшкүлдү.
Жантайды бары карашты,
Жабыр тарткан жигитке
Жакшылыкты каалашты.

ЭР ДОСТУГУ

Дөөлөтүн казак эл билген,
Дөөлөтүн арстан, шер билген,
Атагын казак эл билген,
Алптыгын арстан, шер билген.
Байлыгы ашып — ташыган,
Бардыгын көрүп даасыган.
Элинде аты макталган,
Элүүгө жетип такшалган.
Жакшыны бирге күрөшкөн,

Жамандык болсо бөлүшкөн.
Колдору чоюн барскандай,
Комдонуп жаткан арстандай.
Бели жоон чынар теректей,
Беттери калбыр электей.
Буттары уюл бутактай,
Букжуйган мойну кучактай.
Казактын эри Байкурман,
Качантан бери бой турган.
Дөөлөтү баштан кетпеген,
Дөөлөрдүн алы жетпеген.
Күмүштү күрөп тепсеген,
Күрөшкөн алы жетпеген.
Дүнүйө түгөл жан эле,
Дүрмөттүү мылтык каар эле.
Таанылуу казак байлары,
Табышкан экен айланы.
Батпаган алтын, күмүшү,
Байлардын асыл үлүшү.
Чогултат экен үңкүргө,
Чоролор күзөйт күн-түндө.
Байлардан башка билбеген,
Батынып ууру кирбеген.
Кайтарчу экен жыл маалы,
Катуурак анын кырдаалы.
Байкурмандын кези экен,
Бардык камын жечи экен.
Чыгынганды байкаган,
Чычкандын башын кайсаган.
Кыркы — чоросу кырк мерген,
Кыркына бирдей ырк берген.
Бардыгы курал — жаракчан,
Байкаганга канатчан.
Байкурман болуп башчысы,
Бардыгы анын сакчысы.
Катылган байлык сакталып,
Катылмак кимдер даап барып.
Ар бир бай алты ай кайтарып,
Алдырбасы дүнүйөнү —
Анын арыстандагы байкалып.
Өтмө иш дүнүйө кайтаруу,
Өлчөмдүү күмүш, алтыны
Өздөрүнө байкалуу.
Алдырбайт да бүлүнтпөйт,
Алганды алыс жүгүртпөйт.
Бекитилүү дүнүйөнүн —
Берекесин кетирбейт.
Бели катуу Байкурман
Бейжоопсуз таңгак чечилбейт.
Үңкүргө эч ким чыга албайт,
Үлүшүн уурдап тың албайт.

Шаштысын издеп таба албайт,
Шаштысы кетип таңа албайт.
Кайтарып жүрөт чоролор,
Капыстан торго оролор.
Жүргөндө бектин сурагы,
Жүрөккө бычак бу дагы.
Кылмышы оор туткунга
Кылычы кындан суурулар.
Кыя чаап баш кескен,
Кырк чилдедей суугу бар.
Ээрчитип алды Жантайды.
Эр көкүрөк азамат,
Ээр үстүндө даңкайды.
Бара жатты жанаша
Бала дуушар болдубу
Бактысына жараша.
Кырк чоросу кырк жолдош,
Кыркында мындай ырк болбос.
Кылычтары жанында
Кыркы баатыр — кырк жолборс.
Бардыгы көңүл бурушуп,
Башчынын сөзүн угушуп.
Башка мүшкүл иш түшсө,
Баатырларча турушуп.
Жыргашса бирге жыргашып,
Жыргалдын ырын ырдашып.
Жамандык көрсө бир көрүп,
Жартыны жешип бир бөлүп.
Энеден эгиз туугандай,
Эриш-аркак бул кандай.
Жантайды жалпы жандашып,
Жаны ачыган кыргыздын
Жабырын сезип баамдашып.
Жетелеп Жээрде кашканы
Желдей сызган күлүктүн —
Жээрендей жеңил басканы.
Кыркы — казак, бир кыргыз,
Кыркы тең көңүл кир кылгыс.
Башчысы — казак, бир кыргыз
Батынып көңүл кир кылгыс.
Тулпардан түшсө даңкайган,
Тушунда аска заңкайган.
Тулкусу нурга көк тиреп,
Туш тарабы чалкайган.
Бүркүттөр учуп шаңшыган,
Бүлүгүн салчу жырткыч жок
Бүткөн бул — уя арзыган.
Кайберенден караан жок,
Канетсиз чөө арам жок.
Жер түгүнөн чөбү жок,

Желге ыргалган көгү жок.
Томсоргон аска жылаңач
Томуктай жылма-ыраңы ач.
Байкурман колун жаңсады
Башкалары түшүнүп
Балага күмөн — арсары.
Конок болуп козголбой,
Кол алышып дос болбой,
Мейман болуп мээнибей,
Мээримге өзүн телибей,
Камчысын кармап колуна,
Кадалат иштин соңуна.
Себебин билбей таңдана,
Сезденет карап таң кала.
Кылычын кынга салгыча,
Кырк жигит чыкты аңгыча.
Бардыгы шаты көтөрүп,
Башталган ишке көшөрүп,
Аскага улап чыгышты
Асылган кандай ырысы?
Жабылып кайда барышмак,
Жантайга бары табышмак.
Көздөгөн максат билинди,
Көзүнө үңкүр илинди.
Чыкканы жатты жок болуп,
Чыдабайт жүрөк токтолуп.
— Чыгалык, — деди Жантайга
Чын түшүн, тууган, — ал — жайга.
Байлардын алтын, күмүшү
Батпаган асыл үлүшү,
Катылуу турат ушунда.
Канимет керек учурга.
Өзүмдүн малым кошо бар
Өзүңө жакса ошону ал.
Үңкүрдүн оозу кичине,
Үлпөт бар кирсең ичине.
Төрүнө бассаң ат чабым,
Төшөлгөн килем басканың.
Капшыты кенен жаралган,
Кайсы илээ качат адамдан.
Шамдары күндөй жагылган,
Шаңданып ичи жаңырган.
Ичинде заттын бары бар,
Ичиги турат жамынар.
Эри турат токунар,
Эр кийими — нооту бар.
Кызыл шайы кымкап бар,
Кыйын болсоң ылгап бар,
Алтынынан күмүш көп,
Адамзатта үмүт көп.
Берметинен шуру көп,

Бетке кармап туруу көп.
Эрге булар жагабы,
Эч ким билбейт дагы аны.
Каалаганын таңдасын,
Казак табат аргасын.
Керек десин ушуну,
Кенге кирген учуру.
Байкурман турду жанында
Бардыгы анын камында.
Үңкүрдүн ичин кыдырды,
Үнү жок ыйык кыдырбы?
Үңүлүп барып карады,
Үшкүрүк бир аз тарады.
Тигини алам дебеди.
Тил үчүн сараң немеби?
Оюна Жантай тумчугуп,
Оозун ачпайт унчугуп.
Казактар тууган, меймандос,
Каалаганы жалгыз ооз:
— Көп ойлоп санаа алдырба,
Көрөр күнүң бардыр да.
Өкүнбө өтүп кеткенге,
Өзүңө өзүң шек бербе.
Кайгырган менен болобу,
Капшытың кайра толобу.
Кейиген менен болобу,
Кемтигиң кайра толобу.
Учурган кушуң келеби,
Уу жутуп эмне кереги.
Кайгыны ичке жыйбайлык,
Качантан бери өнүккөн,
Каадабызды сыйлайлык.
Байкурман мурда озунуп,
Башкасы ага кошулуп,
Жантайды жандай басышып,
Жалгызга боору ачышып,
Ашыкча сөздөн сактанып,
Ар кими өзүн башкарып.
Сынакы казак баатыры,
Сыр билги адам асылы.
Чепкенге колу сунулду,
Чечилбес таңгак ичинен
Чебердик менен суурулду.
Жамактап кыйын отуруу,
Жантайга жапкан ноотуну.
Урматтоо чепкен аркылуу
Ушунткен элдин салты улуу.
Кадырлоо буюм аркылуу
Карасак элдин салты улуу.
Кыйышпас достук белгиси
Кылымдар калат элде изи.

Байлады жанга кылычты,
Баркына жетип бааласа
Баатырлар үчүн ырыскы.
Албайм,— деп Жантай айта албайт,
Ата салтка тескери
Андай деп жооп кайтарбайт.
Урматтап берсе кабыл ал
Урмат-сый кайдан табылар.
Жабышса чепкен ноотуну,
Жакшылык иштин жоосуну.
Байласа кылыч жаныңа,
Бардаш бер, жигит, аныңа.
Урматты туура түшүнгүн,
Улууну сыйлап күтүнгүн.
Кичүүгө ызаат ыйгаргын,
Кир жыйбай ичке чыйралган».
Жүрөгү жатты шыбырап,
Жүрөк менен жүз назик
Жүйөөлү ишке жыгылат.
Жетишер кенчти аралоо,
Жебе өтпөй жүрөк жаралоо.
Алган соң чепкен ноотуну,
Алкашым керек досуму.
Байланып алсам кылычты,
Байкашым керек ырысты.
Кубаныч толуп ичине
Куунады көңүл кичине.
Үңкүрдөн кантип түшкөнүн,
Үлпөттүн качан бүткөнүн,
Шатыдан кантип басканын,
Шаңдуулук каптап жаш жанын,
Байкады жерде турганын.
Байкурман, баатыр чоролор,
Баалаган өмүр курбалын.
Катардан баатыр бөлүнүп,
Каалоосу бардай көрүнүп.
Бирөөгө кыркы көөн бөлүп,
Пикири бардай өңдөнүп.
Жантайдын келип жанына
Жагымдуу кырдаал барына.
Ошондо мындай дегени,
Орчундуу чыкты кеп эми:
— Коштошо турган көрүндүк,
Кол беришем өмүрдүк.
Кылычыңды сууругун,
Кыйын иш түшсө башыңа
Кыйышпас досуң турумун.
Жалашалык мизинен,
Жабыр тартпа ичинен.
Ишиңе себеп болбодук,

Ийилип кайтат окшодуң,
Ийниңде жүгүң оор болуп.
Өмүрүн алып калбадык,
Өкүнө бербей кайрат кыл,
Өзүңдү өзүң карманып.
Кылычтын мизи кетилер,
Кыйла жыл өтүп жетилер.
Болоттун мизи кетилер,
Болжолу келсе жетилер.
Кайталап койгон жатамын
Калкымдын мындай макалын.
Эстетип койгон жатамын,
Элимдин мындай макалын:
«Жаманга берсең ашыңы,
Жарууга даяр башыңы,
Акмакка берсең боткоңу,
Ал салат бир күн ноктону»
Эстей жүр, мырза, ушуну
Экенсиң хандын тукуму.
Ойлой жүр, мырза, ушуну
Окшойсуң хандын тукуму.
Кыйлага тиктеп карашты,
Кылычтын мизин жалашты.
Арстандай тиктеп карашты,
Албарстын мизин жалашты.
Байкурман менен достошту,
Башкасы менен коштошту.
Жетелеп Жээрде кашканы,
Жеринде хандык баш малы.
Мингени буудан — Сарала,
Милтедей өткүр маараңа.
Элине Жантай жөнөдү,
Эрки күч экен каргаша
Энчисинен өөнөдү.
Ачуунун даамын ууртады
Ачкан экен курсагы.
Капшыты катуу бөксөрдү,
Кайгыны баштан өткөрдү.
Калчаны кантип калтырат,
Караса жүрөк калтырап.
Көрбөптүр ыраа буюуруп,
Көзүнүн жашы куюлуп,
Элине кантип баш багат,
Эмне деп сөзүн баштамак?
Оор тартып дене жылынбайт,
Ойлосо бети чымырайт.
Калкында билген болдубу?
Каап! — Ушул иштин кордугу.
Атага кандай жооп болмок,
Адамда болот кооптонмок.
Энеси кокус сураса,

Эрлерге кордук бул аша.
«Өмүрүн кыйдым сулуунун...
Өмүрдүк анын кулумун.
Калдыңбы чымга басылып,
Караанды менден жашырып.
Өксөдүм кайда түнөөнү
Өзүңө өзүм күнөөлүү.
Кааладым кайда түнөөнү,
Кантейин тартам күнөөнү.
Карааның көзгө элестеп,
Картаят экем сени эстеп.
Эңсеткен жүзүң элестеп,
Эскирет окшойм сени эстеп.
Элиме кайтып баратам
Эмне дээр экен хан атам.
Көз жашын кантеп атаңын,
Көңүлүн кантип жазамын.
Муң жеңип ичи буюгар,
Мурутка жашы куюлар».
Ичинен айтып шыбырап,
Ичи муз. Кайдан жылымак.
Мурутка музду тоңдурду,
Муң жеңди жолуң болгурду.
Кабагы карга басылды,
Каргаша аңдып асылды.
Көнбөскө айла жок экен,
Көр урматы — шок экен.
Тирилбейт экен адамзат,
Тирмийип канча кадалсак.
Баратты Жантай кыялап,
Байкасак дүйнө кыянат.

ЖАНТАЙДЫН ТУТКУН БОЛУШУ

Кылчайып артты карасак,
Кыр ашып кеткен балачак.
Күн өтүп, апта куралып,
Күлкүбүз чыгат кубанып.
Апта өтсө айга секирип,
Айта албайбыз жекирип.
Жыл өтөр жылга айланса,
Жылкыңды айдап жайганга.
Өтөр: кыш, жаз, күз, жай канча.
Өрүшкө малды жайганча.
Берметтей болуп тизилер,
Бел кетип өмүр кичирер.
Жаш болсоң жашың улгаяр,
Жалпыбыз үчүн бул даяр.
Мурутун чыкса бурарсың,
Мудааңа катуу турарсың.

Сакалыңды сылаарсың,
Сабырыңды сынарсың.
Санаасы айла түгөткөн
Сары оору ошол шоокумдан,
Саналуу жети жыл өткөн.
Айбанат жүнүн түлөткөн,
Азаптуу ошол шоокумдан —
Алмашып жети жыл өткөн.
Жыл өткөндө жыла өттү,
Жыргап-кууноо, ыраа өттү.
Желмаяндай желе өттү,
Жемиштерин тере өттү.
Куудай тырмак сала өттү,
Курмандыгын ала өттү.
Мээнеттүүгө мерт берди,
Дөөлөттүүгө эрк берди.
Жантай уул жүрдү элинде,
Жашоонун жыргал кенинде.
Оңолуп өңгө кирбеди,
Оң эмес окшойт бир дени.
Үшкүрсө үнү таш жарат,
Үмүттү кимдер таштамак.
Оор мүнөз кара мурутчан,
Оорусу ичтен куруткан.
Коолаган узун сакалы,
Койнунда барбы азабы,
Отузга жашы жөлөндү
Ой-санаа басты төбөлдү.
Жүрөккө сактап Калчаны,
Жүдөөдөн жигит чарчады.
Хан бийлиги узара,
Караган кыргыз букара.
Жаныбек ээлеп тактыны,
Жараткан экен бактыны.
Туулуп Жантай энеден,
Туйтуна элек жемеден.
Ардак, сый менен көөнү өскөн,
Арыла элек дөөлөттөн.
Эрчиткени кырк жигит,
Эс тарткандан ырк билип.
Ит агытып куш салуу,
Илбесинди кыйратып,
Ийгиликке суктануу.
Кайберенди качыруу,
Канткен менен аты улуу.
Ката кетип жазбаган,
Кара мылтык ачуулуу.
Мерт жегенден бер жака,
Мээнет тартып эр капа.
Жети жыл өттү арадан,
Жеңилдебейт жарадан.

Ичине сырын камаган,
Иши бар беле самаган.
Өтөрү өтөт тиричилик,
Өз жолу менен силкинип.
Мүлктүү бол, мүлктүү болбогун,
Мүрзөнүн ээси болмогуң,
Өзгөдөн өзү жай билер,
Өмүрү үчүн кайдыгер.
Кырк жигити жанында
Кыркында кырктай камылга.
Жалганбы, чынбы, ким билет?
Жантайга кабар билдирет.
Баяндайт сөзгө чечени,
Барысы тыңшар кез эми.
— «Олуттуу кабар угабыз,
Олжого тунган турабыз.
Бийик тоо, кийик — кесиби
Билерсиз мерген Эшини.
Апталык алыс жол экен,
Ат менен баруу оң экен.
Жалама зоодон жалтанбас,
Жанына күйбөс картаң баш,
Кайберен өңүп баратып
Калган экен таң атып.
Көзүнө үңкүр урунат,
Көңүлү эргип жулунат.
Милтесин ылдам өчүрөт,
Митаам чал ичтен өкүнөт.
Мокок ой ары-бери ойлойт,
Момуя барбы деп ойлойт.
Куу мерген байкайт чарчабай,
Куураган картаң арчадай.
Кырсыкка жакын жолобой,
Кыймылдап койбойт молодой.
Бараңын бекем кучактап,
Баамын салат узактап.
Үңкүрбү, үңкүр эмеспи?
Үркүтөт келген элести.
— «Көрүнгөн сырбы өзүмө?»
Көөдөнү сурайт өтүнө.
Акыры мерген ишенет,
Акыйкат буга итерет:
Атчандар чыга калышат,
Абышка көзүн талытат.
«Эмне болоор экен» деп,
Эңкейип тиктейт бекемдеп.
«Ушинтип... болду болбоду,
Үңкүрдө сырт бар болжолу.
Уурубубу? Малдын ээсиби?» —
Ушулар кыйнайт Эшини.
Балаа да кетпейт Эшиден,

Байкаган аракетинен.
Үңкүрдүн ээси эместей
Үшүнтет мерген элестей.
Кыймылында мүчүлүм,
Кырдаалды оңой түшүнүш.
«Көнгөндөр бекер олжого» —
Көңүлдөн болот болжоого.
Барысы: ууру, шектүүлөр,
Байкасаң кара нээттүүлөр.
Алына чактап мал албай,
Алгандарын таңа албай.
Жүктөй албай атына,
Ар кими жеке аракет,
Аңдыгансыйт балакет.
Бир-бирине жардам жок,
Бири да жүгүн таңган жок.
Алганына кубана
Алды-алдынча убара.
Буйласыз, жипсиз баш иет,
Буюмда барбы касиет?
Аргамжы, жипсиз баш иет,
Алтында барбы касиет?
Көздөрү көрбөй чымырап,
Көп убак өттү зымырап.
Эч көрбөй көздөр чымырап,
Эт бышым өттү зымырап.
Өз күчү менен бүткөздү,
Өжөрлүк менен жүктөштү.
Жабыла жөнөп калышты,
Жашынган мерген калыспы.
Жаратканды колдо,— деп
Жамандыктан корго,— деп.
Алгандарды буйру,— деп,
Артыбыздан кууйбу,— деп.
Эт жүрөк туйлап каккылап,
Эркине койбой шаштырат.
Эси жок мерген Эшинин,
Эңкейип карай албаптыр
Эл кирген үңкүр эшигин.
Тамтайып барып караса,
Таң каларлык тамаша.
Шибердин үстү тепселген,
Шимшиген кара нээтерден.
Зооканын асты тепселген,
Зордукчул кара нээтерден.
Аттардын баскан чыйыры,
Адамга берген сыйыбы.
Таңылган жүктүн ордубу,
Таалайга дуушар болдубу?
Алтын ээр жатат тигине...

Алмашар койдун миңине.
Алганы бат баргандан,
Акылы жетпей таң калган.
— «Кетейин аман-эсенде,
Кез болбоюн кеселге.
Жортоюн аман-эсенде,
Жолукпайын кеселге».
Тоону тоо ашып келиптир,
«Тоюн» деп кудай боору ачып,
Томаяк үчүн бериптир.
Эши үчүн туура келеби,
Ээрдин эмне кереги?
Токумак беле өгүзгө,
Той бермек беле өрүшкө.
Андай ээр Сизге ылайык,
Акылы жок Эшиге
Арзыбайбы бир айып.
Ордодо жатып зериктик,
Отура берип демиктик.
Күлбөй көңүл бук болду,
Күч жыйылып жык толду.
Ошого биз да барсакчы,
Олжосуна кансакчы».
Жанына тийди кеп эми,
Жантайдын мындай дегени:
— Кырк жигитим кутурба,
Кызыкпагын кусурга.
Мергенди эмне кыласың,
Мээнеттин көрсүн ыраатын.
Алтын ээр алып келдиби,
Ал Эшинин эрдиги.
Ким менен кимдин иши бар,
Кимиңердин ишиң ал?
Уурдабай таап алдыбы,
Урматтагын жардыны!
Күчүңөр ашып-ташыса,
Отун алып, от жаккын,
Оокатына мал баккын.
Тиргиликтин камын көр,
Тирүүңдө барын көр.
Бириңди-бириң сыйлагын,
Билекте күч бар, нысап жок,
Бириңде барбы ыйманың!?
Олжого барам дейсиңер,
Ошондон запкы жейсиңер.
Талаада алтын жатабы,
Таалайдын татаал азабы.
Баркталбай алтын жатабы,
Бакыттын мүшкүл азабы.
Барабыз,— деп оолукпа,
Балакетке жолукпа.

Моюнга кылыч чабылар,
Мостойбосун жарыңар.
Кулагыңар кесилер,
Куру сөз эмес, ойлонгун —
Курдаштар болсо эсиңер.
Балакет менен ойнобо,
Бала эмессиң ойлоого.
Кеңешиме көнөрсүң,
Кеңешиме көнбөсөң
Кекенип жүрүп өлөрсүң.
Айтканыма көнөрсүң.
Айтканыма көнбөсөң
Арманда жүрүп өлөрсүң.
Деди да сөзүн бүтүрдү,
Дегенге кими түшүндү.
Ишенбеди барысы,
Ичте кайнап намысы.
«Төрөлүгүн билдирди,
Төгүнүн, чынын ким билди?
Айтканы чынбы, жалганбы...»
Акылы жетпей таң калды.
«Же чоочутуубу мунусу?
Чогуубуз менен бололу,
Чоролор тукум курутту.
Жибербөөбү мунусу,
Жиберсе ажал айла жок —
Жигиттер тукум куруту».
Жантайдан сырын жашырып,
Жандары калбай ашыгып,
Бейкүнөө чымын өлбөгөн,
Бешенеге жазылса,—
Пендеси эмне көрбөгөн.
Аттаналы сапарга,
Азаматтар катарга!
Билбей калсын төрөбүз,
Билип калса кокустан —
Бир балакет көрөбүз».
Деп убада бек кылды,
Демилгеге чек кылды.
Үйлөрүнө тарашты,
Үңкүр көзгө элестеп,
Үмүт менен баратты.
Антип-минтип апта өттү,—
Апт бышырым саатта өттү.
Кырк жигитти ким билди,
Кыңыр иш үчүн дилгирби?
Жортуулга барып жол болгу,
Жоргонун жону жоор болду.
Асыл зат сыла жүктөлүп,
Аттардын бели бүктөлүп.

Кыркы тең кырктай менменсип,
Кылычтап жоону жеңгенсип.
Көпчүлүктөн ким билди?
Көктөгү жылдыз миң билди.
Караңгы түндү жамынып:
«Каргаша болуп кокустан,
Калбайлы деп кабылып».
Калк билбеген баштанат,
Каарынан сактанат.
Кабар жетип, сөз болсо,
Хан тукуму башты алат.
Кыңыр иш көзгө илинбей,
Кыйла күн өттү билинбей.
Ар күнү жатып жооруду,
Адамда нысап доолубу.
Кырк жигит кайра чогулду,
Кымбат баа кымкап, ноотуга
Кызыгып калсаң сонунбу.
Акылы ойлоп биле албайт,
Адамды дүнүйө миң алдайт.
Баш ийбей калат эркиңе,
Башың шылк этпей кертиле.
Өлүмдү дүнүйө унутат,
Өмүрдү кыркып курутат.
Убада бышты тез эле,
Убайым тартып келишкен
Узак жол басып кече эле.
Буюмга толсо сандыгы,
«Буйруса жетет» деп айтпайт,
Бул дагы ичтин тардыгы.
Таңылчак болсо бокчосу,
Тартылса боло ноктосу.
Сапарга дагы жөнөдү,
Санаага батып байкабас
Сабырдуу Жантай төрөбү.
Кырк жигит кайда? — Жоктобойт,
Кысымга алып топтобойт.
Кыл жутуп ичтен кыйналып,
Кыялы ханга окшобойт.
Байкалбайт хандык өкүмү,
Барысына кайдыгер
Баатырдын Жантай өкүлү.
Калчага өзүн алдырып,
Кайгыдан өңү албырып.
Жети жыл болду унутпайт,
Жездей өң күткөн улукту айт.
Шашкеби, түшпү, бешимби?
Шашылыш кабар жетилди:
— «Кызмат кылган киши жок,
Кырк жигиттин изи жок.
Кыркы эмес бири жок,

Кыркып алар жиби жок.
Карааны эмес, жыты жок,
Кагып алар ышы жок.
Ооруп калчу сыркоо жок,
Ойноп кетчу шылтоо жок,
Ат чаптырса үйдө жок,
Ачык билип сүйлөө жок
Анык кеткен жагы жок,
Акмактардын бары жок.
Асманга учуп кеттиби,
Айта албайт эч кими.
Жерге кире качтыбы?
Жээригени бактыны!»
Жантай баатыр каарданды,
Жалпы элден арданды.
Иштин жайын түшүндү,
Иштешиптир бүтүмбү.
Жортуулга кеткен турбайбы,
Жон терисин сыйрытып,
Жоготуш керек мындайды.
— Артыңан жете барбасам,
Акылыңа келтирип —
Азапты башка салбасам!
Ушинтип Жантай кысталат,
Урулукка кетишкен —
Уяты жок кысталак.
Кабагы карыш түйүлдү
Каргашага калдыңар,
Кайрылып көрбөй үйүңдү.
Түгү чыкты жаагына,
Түп калдыңар каарына.
Сараласын токуду,
Сактанбаса белгилүү —
Сала турган жоосуну.
Ачуусуна тумчугуп,
Арстандай сүрдүү азамат
Алчаңдаган бууданын
Алга тартып жулкунуп.
Текирең-таскак алмашып,
Тегерек чоюн туягы —
Тепсеген жери чаң басып.
Чабыты түрдүү алмашкан,
Чарадай буудан туягы,
Чапчыган жерин чаң баскан.
Желгенине жел жетпейт,
Желмаян кууса чен жетпейт.
Басканына мал жетпейт,
Баса кууган нар жетпейт.
Кыркынын түштү изине
Кыйылмакчы баштары
Кылычтын өткүр мизине.

Жылганы артка калтырды,
Жылкынын түрү ар кылбы.
Белести артка таштады,
Беттерин шамал жалмалап
Беделдүү жылкы башкабы?
Жантайды жонго көтөрүп,
Жанын үрөп көшөрүп,
Өйдө-ылдый карабай,
Өлөмүн деп санабай.
Узаган экен жигиттер,
Урунун иши кириптер.
Сууган экен издери,
Сурданып алдын тиктеди.
Уясына күн батты,
Уюлгуган түн катты.
Жылдыздар чыгып жыбырап,
Жылт эткен учкун чагылат.
Жетиген тиктеп төбөдөн,
Жер бетин тынчтык бөлөгөн.
Карала-Үңкүр оозубу?
Кайгыны ичке жоотубу.
Өскөн чөп, тоо-таш калыспы,
Өткөндөн булак таанышпы?
Буудандан түштү секирип,
Буйтаган жети жыл мурда
Бул жерден көргөн чекилик.
Калтырак басты денесин,
Кадам басса көрчүдөй,
Калчанын сулуу элесин.
Мууну катуу бошоду,
Мудаасына жеткирбей
Муңайткан жери ошобу?
— Мүрзөсү кана Калчанын?
Мүрөктүн суусун бирге ичпей,
Мүчүлүш тартып чарчадым.
Көзүнөн жашы шорголоп,
Көкүрөгү оордонот.
Зорго басып барды эми,
Зоолор карап калды эми.
Көзүнө мүрзө урунду.
Көз алдына келтирет
Көөгө айланган зулумду.
Күнгө күйгөн турпагы,
Күйүттүн даамын ууртады.
Кучагын жайып жыгылды,
Курдашы жок, мүрзө бар
Кут кирип дене жылынды.
Уйкудан Калча турду.
Учурашып Жантайга
Уздай колун сундубу.
Которулуп жаттыбы,

Колуктусу үшкүрө —
Кол сунгуча шаштыбы.
Топурак жашка жуурулду.
Толгон муң ичтен суурулду.
Өкүрүп-өксөп ыйлады,
Өтсө да асыр арбагы
Өмүрлүк жарын сыйлады.
Арбагын катуу козгоду
Ачуусун ичтен чыгарып,
Арыла түштү окшоду.
Бейитин башка жазданды,
Белгилүү тарап жак калды.
Түндүн кайсы убагы
Түк белгисиз бу дагы.
Кабагы карыш бүркөлүп,
Караңгы түндү чүмкөнүп,
Жата берди карышып,
Жамбашын кумга талытыш.
Тур?* деген бирөө болбоду,
Тура турган болжолу.
Ойготту аны сезими:
«Оңдосоң боло нээтиңи».
Жүзүңдү аарчы жакшылап!*Жүрөгү туйлап шаштырат.
Кураны бетке кармалды,
Курдашына арналды.
Кайталап жети окуду,
Караса буудан токулуу.
Таң капталы сөгүлгөн,
Тараза жылдыз көрүнгөн.
Теректен чыбык сындырган,
Теңтушу үчүн сыр кылган.
Көсөөдөн чыбык сайылды,
Көз жашы тамган жерине.
Арбагың асыр болсун,— деп
Атына минди темине.
Кыжырын топтоп ичине
Кырк жигиттин изине,
Кызуу түштү кубалап.
Кыркы кырктай сугалак.
Катылуу дүнүйө уурдашат,
Калкынын наамын булгашат.
Жек көрүндү суктарды
Жете барып кайрымак.
Желкесине кылыч чаап,
Же жаактарын айрымак.
Жакшылыкты билбеген,
Жантайды көзгө илбеген.
Хандыгымды тоотпогон,
Каалаганын оттогон.
Көрүнөйүн көзүн,

Көзүн чукуп чанактан
Көрсөтөйүн өзүнө.
Тойбогон көз кана,— деп,
Топуракты себейин.
Тоодон ылдый баштарын —
Тоголотуп келейин.
Ал аңгыча узады,
Ачууланып тутады.
Карала-Үңкүр ушубу?
Кашына келген учуру.
Босогосун аттады,
Боргулданып тердеген
Бою зил буудан башкабы?
Өйдөнү өйдө дебеди,
Өзгөчө сырдуу немеби.
Капталды каптал дебеди,
Кайыптан туулган немеби?
Ал аңгыча таң атты,
Жан-жаныбар ойгонуп,
Жарык болуп баратты.
Кечигип калды азыраак,
Кекенип ичтен басынат.
Үмүттөн калды ажырап,
Үшкүрүп ичтен басынат.
Түшүндү иштин кырдаалын,
Түндүгү ууксуз сынганын.
Салкын жел согуп таң аткан,
Сан жигит курал-жаракчан.
Сомодой кырк жаш жигитти,
Сонуркоо менен карашкан.
Октолуу жанган милтеби?
Ойлонуп турбай Жантай да
Ортого кадам шилтеди.
Каадалуу адам тээтиги,
Катылуу алтын ээсиби?
Учурдун ишин башкарган,
Урматтуу адам баштанган.
Кара таан болгон тобунан
Кандайдыр бийик абалы.
«Көзү курч, көк жал бул ким?» — деп
Көрүнөө турган Жантайды
Көз кыры менен карады.
Кырк жигит жерди тиктеген,
Кылтакты үзүп кетүүнү
Кыйналуу менен издеген.
Каткырып күлдү ошондо
Каадалуу адам жанагы.
Башчыңар ушул беле!? — деп
Бардыгын сырдуу карады.
Ийменип кыркы баштарын,
Ийкешти “ооба” дегендей.

Мээримдүү сылык жооп берди
Менмин,— деп Жантай кебелбей.
Өкүнүч менен ак сакал
Өкүмүн элге угузду.
Өңдөрү өчүп кырк жигит,
Өлүмдү күтүп турушту.
Акыйкат менен ак сакал
Айыбын элге угузду.
Айласы кетип кырк жигит,
Ажалды күтүп турушту.
Ат башындай алтынга
Адамдын наркы барабар.
Арзый турган чоң күнөө
Алкымынан кан алаар.
Кой башындай алтынга
Колукту наркы барабар.
Кое турган зор күнөө —
Колкосунан кан алар.
Ката турган сыр барбы,
Калктын мүлкү уурдалды.
Жашыра турган сыр барбы,
Жалпынын мүлкү уурдалды.
Алгандары тигине,
Айбалтаны шилтесек,
Ажалың,— деп шилиге.
Алгандарын жыйдырды,
Ар киминин алдына.
Аитып жатты өкүмүн
Ак сакалы кардыга.
— Алтынды ким сыйдырат
Артык ажал адамга
Асыл башты кыйдырат
Күмүштү кимдер ала алат,
Күч жумшап эмгектенбестен,
Күмүшүң башка залалат.
Жантайга өкүм чыгарды,
Жалпы элге күч келсе,
Жакпай турган чынарбы?
Эзел көрбөс болушсун,
Эркек аял бүлөөлүү.
Эптеп тыя албаган
Эл башчысы күнөөлүү.
Хандыгын эске алалы,
Кайсыныкы көбүрөөк
Канча зыян залалы.
Бектигин эске алалы
Белек кылып берербиз
Бетке кармап, билинсе,—
Белгилүү зыян залалы.
Байлардын өзү оозансын,
Байлыгы кетсе көбүрөөк

Башчысын байлап ошо алсын.
Белгилүү бирөө оозансын,
Эгин кул кылып ошо алсын.
Канчалык байлык — оозансын,
Канын кул кылып ошо алсын.
Кырк жигиттин кезеги,
Кыйла оор кесели.
Өлтүрүп эмне кереги,
Өкүмдү жеңил берели.
Ажалдын эмне кереги,
Айыбын жеңил берели.
Адам деген аты улук,
Ааламда жашап жүрбөйбү
Ар бир түркүн макулук.
Күнөөнү жер көтөрөөр,
Күнү жетсе өзү өлөөр.
Айыбын жер көтөрөөр,
Ажалы жетсе өзү өлөөр.
Кетпесин кыркы мертинип,
Керек го адамкерчилик.
Ырыскысы түгөнөр,
Ысык жан чыгып түбү өлөөр.
Каяша айтпай баш иет,
Калбасын эрдик касиет.
Катындар көрсө жиркенер,
Какачтап эти сиркелер.
Былк эттирбей желкелеп,
Бычтыргыла эртелеп.
Боконогун алгыла,
Боорун эрте жаргыла.
Көкүрөгүн жаргыла,
Көөдөн сөөгүн алгыла.
Киндигин мурду жыттасын,
Кишиге такыр окшобой,
Кирпидей болуп уктасын.
Үңкүргө малын ким катса,
Үзүрүн көрбөй ким жатса,
Бөлүштүрүп алышсын
Бөтөн жерден келишкен
Бөрүлөрдү таанышсын.
Жылкыда күн-түн турушсун,
Жыргалга жакын жолотпой,
Жыландын тилин суурушсун.
От жагып, отун алышсын,
Ошондой жерге барышсын.
Айтып болуп өкүмүн,
Ак сакал колун шилтеди.
Ак баранда тутанган
Ак пахта өчпөс милтеби.
Өкүргөнгө болобу,

Өкүнүчтүү жомогу.
Кыйкырган жанга себеппи,
Кыркылбай турган терекпи.
Омкорулбас кайыңбы,
Онтобоско кайылбы,
Жалынганга болобу,
Жаңылган киши оңобу.
Кыл чылбыр колго чырмалды,
Кыйыр иш кыркты жыргалды.
Көкүрөк жара кесилди,
Көрөрүң ушул кесирби.
Бокоңолор алынып,
Болот канжар борт этип,
Боор этке таамай малынып.
Кара кочкул кан агып,
Касапчы койду сойгондой
Кадимкидей шар агып,
Кырк жигит койдой союлуп,
Кызыл чыттай көздөрү
Кыйналгандан коюлуп.
Көкүрөк дароо тигилип,
Көпчүлүгү ошондо
Көрдөн чыга калгандай
Көздөрүн ачып тирилип.
Кезеги менен бычылып,
Кээ бири болбой кысынып.
Кежирлигин көрсөтүп.
Кебетеси тытылып.
Мүчөсүнөн ажырап,
Мүчүлүш ушул тозоктон
Мүрт кеткен артык батырак.
Адамзат деген ушу да,
Айыбын эстеп сооронуп,
Акылы келип ордуна
Ачышканы жоголуп
Момуя менен жабылып,
Момунтип дары табылып.
Жортуулга келген эрлердин
Жонунан кайыш алынып.
Аттарына мингизип,
Алыска алып жөнөдү.
Бешенеге жазылса,
Пенденин ушул көрөрү.
Кече — төрө, бүгүн — кул,
Кейиштүү көрөр күнү бул.
Барааны башка көрүнүп,
Бара жатты Жантай уул.
Айыпка катуу жыгылды,
Айтылган иши кыңырбы?
Хан башы менен баратат
Казактарга кул болуп.

Бек башы менен баратат,
Белгисиз жакка кул болуп.
Кабылан мүнөз азамат,
Кабагы ачык жайдары.
Арстан мүнөз азамат,
Ажаары ачык жайдары.
Турушунан билинип,
Туткунга түштүм,— деп койбойт,
Тубаса туйгун энеден
Тутанып кайгы жеп койбойт,
Хан тукуму билинип,
Кармалып калдым,— деп койбойт.
Кабагы карыш салынып,
Кайгынын камын жеп койбойт.
Эр тукуму нукура,
Эч ким даап байлай албады
Эшилген чылбыр бутуна.
Жылмаят кабак түйүлбөй,
Жыргалга бара жаткансып
Жылдызы өчпөйт үйүңдөй.
Боконго бүтүн, колу бош
Боздогондон соңу бош.
Адырдуу кумдуу багытка
Айдалып кетти алыска.
Кум баскан чөлдүү багытка,
Кул болуп кетти алыска.

* * *

Жантайдан кабар алалы,
Жакшы бекен абалы.
Бардыгы үчүн бирөөбү,
Байлакып кеткен себеби
Бары бир кыйыр күнөөлүү.
Арадан канча күн өттү,
Айлуу, айсыз түн өттү.
Айтса айтпаса төгүнбү,
Азап чеккен өмүрбү.
Казакка кабар тарады,
Каптап кирди нөшөрлөп
Кадимки чөлдүн шамалы.
Коктудагы койчу укту,
Кошоматчы жойпу укту.
Жылкыдагы жалчы укту,
Жыйындагы жарчы укту;
Төрдө отурган жар укту,
Төлгө салган чал укту.
Катын менен бала укту,
Калайыктын баары укту.
Каалгып кабар тура албай,
Каптады жөө тумандай.
Айта турган сөз болду,

Ала турган өч болду.
Эл чогулса кеп болду,
Эчендерге жек болду.
Калк чогулса кеп болду,
Канчасына жек болду.
Кыргыздан кыркы кармалды,
Кыйын иш түшсө башына
Кыйналбаган жан барбы.
Тагдырын айтып не пайда
Талаша турган ээ кайда.
Журту кайда, эл кайда?
Жулкуп кетер шер кайда,
Кайрылып барар кош кайда,
Кайрат айтар дос кайда,
Жытыгышкан жар кайда,
Жыргап куунар жан кайда
Жарашкан айлуу түн кайда,
Жакшылык көрөр күн кайда.
Күйүткө жүрөк канаса,
Күнөөсүнө жараша.
Ачышып жүрөк канаса,
Айыбына жараша.
Жан ачып, жашоо оорсунду,
Жамандык билбейт коркууну.
Жантайга дагы кол сунду.
Шилини кийген башына,
Ширелген сирке чачына.
Кол-бутка чынжыр салынган,
Кордуктуу ишке кабылган.
Короодо жатат күн-түнү,
Кой, эчки менен аралаш.
Коркунуч болсо коргошуп,
Колундан келсе каралаш.
Жугунду болду ичкени,
Жуунбай дене биттеди.
Кык болду жаткан жуурканы,
Кыйноонун даамын ууртады.
Ушундай кундүн биринде,
Убайлуу көңүл киринде.
Казактын байы Канышка
Картайган арстан чалышка.
Келбети бөтөн сөөлөттүү,
Кебетеси дөөлөттүү,
Элүүлөп калган курагы,
Эр көрүнөт бу дагы.
Конок болуп токтоду,
Конуп кетет окшоду.
Ардактап тосуп алынды,
Ата-жөнү маалымбы?
Айтылуу кайсы уруудан,
Алысмын дайнын угуудан,

Эрлердин кайсы эринен,
Элинин кайсы жеринен.
Конокту күтүү салтыбы,
Козголбой жанда отуруу
Короодо жатса алтыны.
Туу бээге бата тиленди,
Туругу казак бир элби?
Алты канат өргөөнү
Ача берип эшигин
Аларды эч ким көрбөдү.
Түн мезгили бир оокум,
Түгү жок асман миң оокум.
Коногу койдон жоош беле,
Колодон бетер тунжурап
Козголбос бекем ооз беле?
Кулагын салат Канышка
Кунт коюп оор калыпта.
Ийменип сыйлоо улууну
Илгертен бар го рынокта.
Сөз дастаны уланды,
Сөөк жибитип сугарды.
Козголо түштү коногу,
Колуна тийип томогу.
Тиктеди үйдүн ээсине,
Тилеги бардай сезиле.
Арзырлык мүшкүл көңүлдө
Айтсаңыз ошол жөнүндө?
— Кишибиз, азиз коногум,
Ким билди мындай болорун.
Чындыкты кантип жашырам,
Чыгаша арбын чачыман.
Өткөндүн изи сууй элек,
Өчүм көп дагы кууй элек.
Көрбөсөң уккан чыгарсың,
Көрүнөн жылан чыгарсын.
Мээнетим менен байыдым,
Мен үчүн буйрук эмеспи,
Мезгили келип тайыдым.
Алтынды бирден жыйнадым,
Арзыбаптыр өзүмө
Асыл жанды кыйнадым.
Мал арбыны менде эле,
Мага бирөө тең беле?
Кыңыр иш кыйыр кетеби,
Кыркылбай койбойт этеги.
Кыныгын тапкан бар экен,
Кыргыздуу салкын таң экен.
Үңкүрдү үңкүр дебеген,
Үмүттүн камын жебеген.
Таңгакты ченеп албаган,
Таалайын өзү жалмаган.

Урунун кыркы кармалды,
Уккан эл буга таң калды.
Кыркы тең кыргыз калкынан,
Кыл келген баатыр алпынан.
Баса, ханы дагы бар,
Бардыгынан таанымал.
Адамдан башка түрү бар,
Арстандай сүрү бар.
Коногу сабырсызданып,
Козголо түштү ыкшалып.
Кантсе да пикир имерди:
Кайда ошол туткун? — деп,
Каныштан сурап жиберди.
Калыбын Каныш жазбады,
Кайрадан сөзүн баштады:
Кор кылууну ойлодум,
Короого байлап койгомун.
Башына шили салынган,
Бардыгы ойлоп табылган.
Катылса катуу тийчүдөй,
Караса жутуп ийчүдөй.
Мал үчүн ханы барымта,
Машакат экен алынча.
Өлтүрүү үчүн бирөөнү,
Өзүнөн таппайм күнөөнү.
Жазалоо үчүн бирөөнү,
Жакшылап койсоң күнөөнү.
Кол-буттан чылбыр чечилсе,
Кокус бир жиндеп эсирсе,
Түтүктөй канды чуурутат
Түбү бизди курутат.
Айласын таппай турамын,
Азабын тартып куурадым.
Же кой кайтарта албасаң,
Короодо жаткан барымта
Кооптонтчу болду ар качан.
Өлгүчө жатсын байлануу,
Өз башыма кээ болоор
Өкүмүмдү кайра алуу.
Отунга салсам болбосо,
Оңун таап бизди сомдосо.
Кул болуп куурай албаса,
Кудайым берген каргаша.
Айтайын, тууган, нээtimi
Алымдан тайган кезими.
Алтынымды алдырдым,
Акылымды дал кылдым.
Жыйганым кетти талаага,
Жыргалым кетти санаага.
— Таксырым,— деди коногу,
Такташып алсак болобу?

Короодо жаткан туткунду,
Колкого ийне жуткурду
Ылайык жагын тапсаңыз,
Ыйгарып мага сатсаңыз.
Каалооңуз менен бересиз,
Канча үйүр айыгар жылкыга?
Калыстык жагын айтыңыз,
Карайын сиздин ыркыңа.
Оюна Каныш чөмүлдү,
Ойлонуп жаткан көрүндү.
Денеси жылып туйтуна
Дегендей: «түшпү, өңүмбү?»
Салмактуу добуш чыгарып,
Сакалын экчеп сыланып:
Кул үчүн болгон ырайым,
Кудайды калыс кылайын.
Уурдаган малым мал беле,
Ууру топ элде бар беле?
Желемдин учу кыркыла,
Жедирген малым барабар
Жети үйүр айгыр жылкыга.
Чындыгым калсын артыма,
Чыгарып кулду алып кет
Чыдасаң ушул наркына.
Болуптур,— деди коногу,
Болжолу үч күн таксырым
Болжогондой бололу.
Убадада туралы
Урматчылык бу дагы.
Андай-мындай дешпейли,
Аша чаап кетпейли.
Жети үйүр жылкы сеники,
Жек көргөн кулуң меники.
Таң агарып атарда.
Тараза жылдыз батарда,
Конгон конок аттанды
Коштошуп Каныш бай менен
Козголгон Чыгыш жакты алды.
Аты-жөнүн ким билди,
Аны Каныш бир билди.
Дүнүйө бирге катышкан,
Дүйнөнүн тузун татышкан
Жуманын күнү көрүнгөн,
Жуураттар суудай төгүлгөн.
Короодон койлор козголуп,
Колтугу түксүз чоң аалам
Коңур жел жүрүп боз болуп.
Шыкаалап шоола чачырап,
Шык берип тирүү пендеге
Шыбага бөлүп асырап.

Уздай таңкы маал эле,
Уйкудан көзү ачылбай
Ушундай таттуу даам эле.
Байлануу турган мамыдан,
Байкады Жантай абыдан.
Тулкусу желге чыйрыгып,
Тушалган буту сыйрылып.
Шилиден башы кысылып,
Шишиген өңү кыжынып.
Капканга түшкөн жолборстой,
Каалгып карап турган кез,
Кайгыга өзүн кордотпой.
Утурлап чаңды байкады,
— Укмушуң менен кургур, деп
Уюган башын чайкады.
Көңүлүн бурбай койбоду,
Көнүмүш болгон ойлонуу.
Удургуп келе жатышы,
Укмуштай ылдам басышы.
Куюндан ылдам тездиги,
Кулачын көргөн эпкини.
Көрүнүп калды таскагы,
Көрөр күн бүгүн башкабы?
Илинди көзгө таскагы,
Ичер суу бүгүн башкабы?
Жер бетин жылкы каптаган,
Желеге тизсе батпаган.
Короого такыр сыйбаган,
Кош кулагын тикчийтип
Кошкуругун тыйбаган.
Укурук зорго башкарган,
Уругу бөтөн баштанган.
Токтотту айыл четине
Тобурчак минген жигиттер —
Тондорун жондон чечине.
Барына көзүн чаптырып,
Бар кыймылды жактырып,
Байкап Жантай турганы.
Башты кылыч шылбаса
Бакыт экен бул дагы.
Канышка кабар айтылды.
Качантан бери айкынбы?
Ичигин кийбей жамынып,
Илкий басып жөнөдү
Изи жок малы табылып.
Жылкыны санап кулдары
Жылкысы түгөл чыктыбы
«Жылдыр!» деп колун булгады.
Козголбой Каныш ордунан

Короого колун шилтеди.
Кошо басып келишти,
Котологон бир теңи.
Жабыла карап калышты,
Жабырды тарткан карыпты.
Мамыдан туткун бошоду
Маңдайга жазган ошобу.
Бутунан чылбыр чечилди,
Бузган ким катуу чечимди?
Алыспы барар сапары,
Азбы, же көпбү жашары?
Койчубу? Кулбу? Кимиси?
Коштогон жети жигити.
Барынын жүзү жайдары,
Барышмак алып кайда аны.
Тулпарды туура кармады,
Туз татыр күнү алдабы*?
Жандана түштү денеси,
Жантайды күтүп тургансып,
Жакшылык иштин элеси.
Көөдөндө жүрөк каккылап,
Көңүлү эргип аптыгат.
Болжолдой албайт аныктап,
Болгон иш ага табышмак.
Жалп этип этек желпине
Жантайдын койбой эркине,
Белгисиз кайда барары
Бет ала берди талааны.

БАЙКУРМАН

Жылдыздар толгон кез эле,
Жым-жырттык каптап кеч эле,
Буркурап шыбак жыттанып,
Булбулдар сайрап безене.
Айылдын ити арсылдап,
Атылган мылтык тарсылдап.
Белестен добуш угулуп,
Бекбекей айтып шаңкылдап.
Топ атчан айыл аралап,
Токтогон эле жанарак.
Өргөгө кирген кез эле,
Өзгөрдү абал тез эле.
Чамынган эрлер өзгөбү,
Чагыла түштү көздөрү.
Тил калып, эки эр тигиле
Тиктешти бири-бирине.
Арбашып калган кезеги,
Арстандан бетери.

— Тутулган Жантай хан беле,
Турпатың аман бар беле!
Байкурман өзүм эмеспи —
Баягыда кеңешчи.
Кылычтын мизин жалашкан,
Кыйышпас дос деп карашкан,
Канча жыл өтүп кетпеди,
Кармашкан колдор эстеби?
Ошентип эске түшүрдү,
Ошондо Жантай түшүндү.
Кыйышпас баатыр экөөнү
Кыскача айтып өтөлү.
Ачылган көздү жумгуча
Арт жакка башты бургуча,
Колдорун катуу кысышты,
Кошо турсаң кызыкпы
Көкүрөк жыттап өбүштү,
Көп жылдан кийин көрүштү.
Убакты созуу жарайбы,
Ушуну достор каалайбы,
Жантайда кол, бул жаралуу,
Жан кейиген-саналуу,
Шилиси каткан башына,
Шишиген өңү ашына.
Денеден кирип арытты,
Дегдеген күнү аныкпы?
Башынан шили алынды,
Барк билген киши табылды.
Курсагы тойбой кесере,
Куураган болчу кече эле.
Оордун барбы жеңили,
Оозго түшөр жемиби.
Жамандын арты жакшылык,
Жанына келди бастырып.
Акылдуулар оболу —
Адамды баалайт жогору.
Эстүү адам оболу —
Эрлерди сыйлайт жогору.
Адамды адам деп билген,
Айттырбай акыл — эс билген
Байкурман жетик киши эле
Бардыгына ишене.
Чыдатпай достук даража
Чырма эте албайт таң ата.
Жантайды жууп тазалап,
Жакшылыкты бир көрүп,
Жамандыкты бир бөлүп
Жалындаган азамат.
Жанбаштап аюу талпакка,
Жаратынан арылып,
Жантайда барбы бир капа.

Меңи жок боз бээ союлуп,
Мээнетинен арылган
Мейман ал төрдө чоюлуп.
Жамынууга нооту бар,
Жалчы эмес чоочунар.
Байкурман мындай дегени,
Баамдай турган кеп эми:
— Эченди көрөт асыл баш,
Эч нерсе эмес, башың жаш.
Эр жигит кээде төө минет,
Эр жигит кээде жөө жүрөт.
Ат башына күн түшсө,
Ооздугу менен суу ичет,
Азаматка күч келсе,
Агымы катуу суу кечет.
Оошо берет күнүгө,
Оомал-төкмөл дүнүйө.
Азапты кимдер көрбөгөн,
Ажалдан кимдер өлбөгөн.
Турмушуң туйлап силкинип,
Туруксуз өмүр, тиричилик.
Кызматыңды аткарган,
Кырк жигит кыйыр жакты алган
Алтынга кыркы сугалак,
Артынан келдиң кубалап.
Жазалоого нээтендиң,
Жамандык ишке кез келдиң.
Айыптоого нээтендиң,
Азапка өзүң кез келдиң.
Барымта болуп Канышка
Байланып жаттың алыста.
Убакыт бышып жетилбей,
Учурду күттүк жетинбей.
Атына камчы сабалай,
Ай өтүп кетти карабай.
Күлүгүн шашып теминип,
Күн өтүп кетти чегинип.
Калаамдын чегин чабыттап,
Кабарың билдим аныктап.
Болбоду ачык чыгууга,
Болот кылыч борт этип,
Мойнумду даяр шылууга.
Барымта башын калкалап,
Байкурман кимден даңк алат.
«Байланыш түзгөн өзүң», — деп
Башымды кетер талкалап.
Чыга албай көптүн ыркынан
Чынында аңдып сыртыңан
Караңгы түндү жамынып,
Калса,— деп айла табылып.
Сырымды ичке жашырып,

Сынамак болдум катылып.
Оңдогон экен ишимди,
Оозунан жулуп алып келдим
Онтоодо жаткан кишимди.
Өзүңө, досум, айтарым,
Өзгөчө муну байкагын.
Достугуңду билгизбе.
Достугуңду билишсе,
Доо коюшат бирдикте.
Өзүң — кул, өзүм — бай болуп,
Өчкүчө көңүл жай болуп
Ак укурук колуңа ал,
Алыс жерден орун ал.
Эл көзүнө урунба,
Эрдик ишке жулунба.
Кементайды кептегин,
Келечекти эстегин.
Кайтарган болуп жылкыны
Каратпагын сыртыңы.
Багымыш болуп жылкыны,
Байката көрбө сыртыңы.
Эл оозунан калаарсың,
Элиңе аман барарсың.
Туйгундай канат кагарсың,
Тууруңду табарсың.
Ошол түндөн бер жака
Отурса, турса Байкурман —
Ойлоно берип шер капа.
Жети жыл өтү чамалуу
Жездей өңү саргайып,
Жер тиктеп Жантай саналуу.
Байкурман муну билеби?
Баштатан анын тилеги:
Элине досун жөнөтүү
Эзелден берки нарк экен
Эр үчүн эрден эрдин көөнү өтүү.
Жантайдын сыры бүдөмүк
Жанбашы талып уйку жок,
Жабыркоосу күчөнүп.
«Элиме кетпейм дегени»
Эл-журттан безген немеби?
Эмине болду досума?—
Эстөөчү болду отура.
Кабагы бүркөө байынын
Калыстык кылсаң, жараткан,
Кай жерде менин айыбым.
Түйшүктөн чыккан чечими,
Түрттүбү аны сезими.
Кеңешти бир күн досуна,
Кеп-сөздөн улам отура.

Үмүтү күчтүү Байкурман
Үшкүрүк баскан Жантайды
Үйлөнтүү эле айтары.
«Убара болбо» дегендей
Убайым баскан эр Жантай
Уюткан таштай кебелбей,
Унчукпай башын чайкады.
— Эмне үчүн досум капасың,
Эмнени ойлоп жатасың?
Калкыңа кайтсаң кайтсаңчы,
Камабай сырың айтсаңчы.
Карыган мен да кызыгам,
Кааласаң алып берейин
Казактын сулуу кызынан.
Үстүндө үйүң тигилүү,
Үртүгүң турат илинүү.
Төрүңдө жүгүң жыйылуу
Төгүн иш эмес кыйылуу.
Тулгада казан асылуу,
Туурдугуң бермет — баасы улуу.
Байлануу атың мамыда
Байкагын, досум, аны да.
Же: кетүүгө көңүл согобу?
Анда: кенешели оболу.
Албадың деп өчүңдү
Айыптабайт өзүмдү.
Иштин бары өзүңдө
Ийменүү турат көзүңдө.
Бөлөнчү болдуң санаага,
Бөлүшсөң боло мага да.
Кеңешүүгө болбойбу,
Кемчилигин оңдойлу.
Камаба муңду ичиңе,
Кайрылыш мага кичине.
Жантайдын жообу бул эле,
Жабыгып өңү сур эле:
— Жер сагынбас эр барбы,
Эл сагынбас эр барбы.
Өзүмө-өзүм калысмын,
Өзүңдөй асыл адамга
Өмүрүмдө карызмын.
Жамандыкты көтөрдүң,
Жабыр тарткан кезимде
Жаздык болуп төшөлдүң.
Оюм согот кайтууга,
Оозум барбайт айтууга.
Кыялым согот кайтууга,
Кыйналамын айтууга.
Таарынтпасын ушунум:
Тамчы суу ичип өлүүгө
Талгак болгон учурум.

Элиме азыр жетсем дейм,
Эрменине бир тоюп,
Эртерээк өлүп кетсем дейм.
Журтума түндөп жетсем дейм,
Жууратына бир тоюп,
Жумулуп өлүп кетсем дейм.
Уруксат болсо кайтармын,
Улуу менен кичүүгө
Урматыңды айтармын.
Кааласаң элге кайтайын,
Калың кыргыз элиме
Кадырыңды айтайын.
Жети жыл бактың кулум деп,
Жеткирип бердиң Канышка
Жети үйүр жылкы кунуң деп.
Убайлуу болуп баратам,
Уулунан түңүлүп,
Улгайган бекен хан атам.
Ак сүтүн берген энекем,
Актай албайт окшоймун —
Асыл ишин ченесем.
Күйүттөн чачы агарып,
Күнү өткөндүр саналып.
Көзүнөн жашы куюлуп,
Көргөзөр бекен буюруп.
Ар кимде башка касиет
Акылдуу эр Байкурман
Асыл досу Жантайдын —
Айтканына баш иет.
Күлүктөн күлүк тандады,
Күндөп канча жол жүрөт
Күл азыгын камдады.
Көп болгон кече бул дагы,
Кербендин кете турганы.
Андан кабар алдырды,
Айта берсе Байкурман —
Адамзаттан камбылбы.
Башчысына буйруду:
— Бар жамандык кылгандын
Башы эмес, калбайт куйругу.
Жолдош кылып алгыла,
Жол көрсөтүп баргыла.
Кыргызга жетип кайрылат,
Кызыккан болсоң, баатырдан —
Кыйлаңдын жаагы айрылат.
Таң жарыла берерде,
Тамшантып нурун себерде,
Байкурман барын камдады
Байкалбаган калбады.
Бир эмес, эки тулпары
Билинип турат чуркары.

Жылтылдап куйрук, жалдары,
Жылкынын асыл камбары.
Жантайга туура тартылды,
Жаап салган бирөөнө —
Жана куржун алтынды.
Бирин минип,— жетелеп,
Бирок Жантай кете элек.
Көргөн жок муну бардыгы
Көк жал туулган Байкурман
Көзүнөн жашын алдыбы?..
Баатырды баатыр сыйлады,
Башкача туулган Байкурман
Баладан бетер ыйлады.
Козголбой сыры тереңде,
Кобурайт тили араңдан —
«Кош болгун, досум!» дегенге.
Чылбырды Жантай кыстарды,
Чымырап бою кысталды.
Тизгинди алды колуна,
Тиктеди түшөр жолуна.
Укмуш иш болот бирерде,
Ушунтип Жантай кошулду
Узаган кербенчилерге.
Жол жүргөнгө апта өттү,
Жонго суук, ысык тап да өттү.
Тогуз жолдун томубу?
Токсон тогуз жолубу.
Кербендер жүгүн түшүрдү,
Кеңешкени үчүнбү.
Жантай да кошо жайланды,
Жалпы кербенчилерге —
Жакыныраак байралды.
Кош тулпардын жанында
Кочуштап сүлү жем берип,
Кошо турган маалында.
Куржунунда алтыны
Куу ажалга жарчыбы?
Кызыктырган аттарбы,
Кыңыр иштен сактанды.
Баш кесилер учуру,
Байкап калды ушуну.
Ажал келер кезиби,
Айтып берди сезими.
Найза алып бүлүнгөн,
Нары-бери жүгүргөн,
Кылыч кармап аңдыган,
Кыймылдары арбыган.
Топ жыйыла баштады,
Топ жыйыла баштаса,
Торогону жатканы.

Жүгөндү салды атына
Жүрөгү туйлап шашыла.
Калтырмак болду түгөйүн
Камыгып, ичтен дегендей:
— «Кантип алып жүрөйүн».
Ээрди токуй албады,
Эки жактан келаткан
Элестерди баамдады.
Тердикти алды колуна,
Тез токуду жонуна.
Калтырбады алтынды,
Канткен менен артынды.
Астына бек бөктөрдү,
Алып кетет окшоду
Алыс жакка көкбөрү.
Ай жарыгы көз көрдү,
Абал улам өзгөрдү.
Ыргып минди үстүнө
Ыгын Жантай баамдады
Ылаачындай жүткүнө.
«Токтоткула!» дегиче,
Топтун камын жегиче,
«Кармагыла» дегиче,
Кайгыларын жегиче,
Теминип калды атына
Теке маңдай сүзүшүп,
Тепсеп кирди качыра.
Ошондо Жантай тайманбай,
Ортого кирди сүздүрүп.
Оңго, солго кол шилтеп,
Ойлонтподу күттүрүп.
Камчыдан башка курал жок,
Каалгып карап турар жок.
Камчыны кылыч дедиби
«Карс!» этип чапса жыгылат,
Кармадыбы кежири.
Алдырбады намысты
Аламан түшүп көпчүлүк
Артынан түшүп калышты.
Байкалбай жолдун аныгы,
Балбылдайт көздүн жалыны.
Катылган кербен башчысын
Караанынан тааныды.
Алдыңкы эрдин тиштенип,
Үстүнкү эрдин кезенип,
Ээрге такап найзаны
Эми жетсе кайсады.
Көкүрөккө саярда
Көздү ачып — жумгача
Көк жал Жантай даяр да.
Кагып ийди найзаны,

Карп-күрп чыга түшкөндүн
Кайсы бирин айталы.
Камчы тийди жүзүнө,
Карабады күчүнө.
Ооп түштү атынан
Оозго жаны татыган.
Ажал айтып келеби,
Акылга жол берели.
Өлүм айтып келеби,
Өзүнө жол берели.
Баш бага берди пикири,
Багынтпайбы кишини.
— Чабышып эмне кылайын
Чамаларын сынайын.
Өчөшүп эмне кылайын,
Өзүң келип катылсаң
Өлүм жетсин ылайым!
Акылы бой жибитти
Аткарууга киришти.
Өзү жалгыз, алар көп,
Өчөшкөнгө залал көп.
Кууса куусун артыман,
Куу ажалды арзыган.
Жылмак болду алыска,
Жыгылды окшойт намыска
Тулпарга камчы урулду,
Туяктары жер чапчып
Туйгундай алга суурулду.
Топураган караанды,
Тоготуп кимдер каранды.
Жетип кармап алчудай,
Жеке кеги барчудай,
Кулак түрсө — ызы-чуу,
Кубалоонун кызуусу.
Убак өттү зыкымдап,
Уча берди зыпылдап.
Келип жетти акыры,
Кермек оозго татыды.
Эмне экенин сезбеди
Ээн суунун жээги экен,
Эсин жыйган кездеги.
Маал бир убак болгондой,
Магдыраган терebel
Мамысынан оогондой.
Түн бир убак болгонбу,
Түркүгүнөн оогонбу.
Уруу-чууну тыңшады,
Ушул жерге тынсабы.
Кулагы укпайт дүңгүрөп,
Кулоочудай үргүлөп.

Көзү ооруйт такышып,
Көкүрөгү ачышып.
Жерге көзү урунду
Жети кадам бурулду.
Баамын салды үңүлө,
Барып түштү түбүнө.
Жалгыз өскөн тал экен,
Жатчу жери бар экен.
Тулпарды аса байлады,
Тулкусу зил жаныбар.
Туягы ооруп чайлады,
Тердикти алып төшөндү,
Куржунду алып жазданды.
Тулку бою оордошту,
Турмушта бул болбоспу.
Жанбаштады мемиреп,
Жаткан жери ээнирек.
Көңүлү тынчып туйтуна,
Көз жумулду уйкуга.

АШ ОРДУНА БОЛГОН ТОЙ

Уйкудан көзүн жаңы ачкан,
Ууздай аппак таң аткан.
Тулпары аса байланган,
Туягы чоюн, тулку узун —
Туулган экен айбандан.
Жаралышы сүмбөдөй,
Жанга жолдош жаныбар
Жалт бериши бүргөдөй.
Жанына басып барды эми,
Жакшы байкоо салды эми.
Карап калды тулпарын,
Кандайча тез чуркарын.
Сырты сулуу абыдан,
Сылай берди жалынан.
Көркүн көпкө карады,
Көкүлүнөн тарады.
Ал аңгыча болбоду,
Абал катуу оордоду.
Тулку бою титиреп,
Тура албады кишинеп,
Жата калды чөгөлөп,
Жантай башын жөлөмөк.
Тырп этүүгө алы жок,
Тынчып калды жаны жок.
Денеси катып муздады,
Тезинен Жантай мууздады.
Жүгөнүн баштан шыпырып,
Жүрөгү сыздап кысылып.
Атсыз жөө барабы,

Ара жолдо калабы.
Эли кайсы жагында,
Эр башына күн эмес,
Жери кайсы жагында.
Куржунду жонго көтөрөр,
Курсагы ачып өзөрөр.
— Эми кайда барайын,
Эптеп айла табайын,
Эки жакты тиктейин,
Эл бар бекен издейин,
Түтүндүн жыты жыттанат,
Түбү мында эл бар го
Түңүлбөйүн кысталак.
Иничек мындай дедиби,
Ишинин камын жедиби.
Бет алып маңдай тарабын,
Бербеди ойдо талабын.
Көк сеңирдин үстүнө,
Көтөрүлдү үшкүрө.
Толгон айыл көрүндү
Толкундатты көңүлдү.
Козу көздөп, кой жайган —
Койчуларга жолукту.
Узун чыбык колунда
Уйчуларга жолукту.
Баш бакты үйдүн бирине,
Байкалмак кими кимине.
Ачылып жүздүн ажары,
Ардактуу конок катары,
Сөздөн сөз чыгып отуруп,
Сөз кылып калды озунуп:
Күлүгүңөр токулуу,
Күлпөт бардай көрүнөт,
Күнү көпкө созулуу?
Үмүткө үмүт ооп келмек,
Үй ээси буга жооп бермек.
Айланайын, коногум,
Алдыбыздан тородуң.
Аттанганы жатабыз,
Алыска жол басабыз.
Той эмес,— ашка барабыз,
Токсонду көргөн Жаныбек —
Томсорбосун абабыз.
Кыргызды кырк жыл бийледи
Кыйындыгы тийбеди.
Канаттууга кактырбай,
Калкын жоодон сактады.
Тумшуктууга чокутпай,
Туурун жоодон сактады.
Жантай деген азамат,
Жаныбек хандын уулу эле,

Кыңыр иштен кырылган,
Кырк жигити ууру эле.
Жети жыл өтгү келбеди,
Же жаратпай койсочу
Жер-суудан айрып пендени.
Жашырган менен иш бүтпөйт,
Жамандыкка ич түтпөйт.
Кыңыр иш жерде жатабы,
Кыйнаптыр эне-атаны.
Ошол Жантай өлүптүр,
Өлгөнүн бирөө көрүптүр.
Алтымыш бээ бир союп,—
Ашын берип жатыптыр.
Алты сан кыргыз элине —
Башын* берген жатыптыр.
Карылык моюн сундурду,
Каргасаң кетпейт кургурду.
Түбөлүктүү элеген —
Түшүп бермек тагынан.
Калың элдин ичинен —
Хан шайланмак жаңыдан.
Айтып калды коногу:
—Араңарга илээшип,
Ашка барсам болобу?
Жооп күткөн кези экен,
Жооптуу — үйдүн ээси экен.
—Болбосун кантип барууга,
Босого аттап бозоруп,
Болобу конок калууга.
Томсоруп конок калабы,
Той эмес,— ашка талабы.
Мээримди салып чогула,
Мейманды ала баралы.
Кармалды аттын күлүгү,
Камдалды токум — түлүгү.
Жагалмайдай ат минип,
Жал куйругун шарт түйүп.
Кыргыектей ат минип,
Кыл куйругун шарт түйүп,
Жабыла жөнөп калышты,
Жаныбек хандын ордосу,
Жакынбы, же алыспы?
Жорумак кимдер эсебин,
Жолоочу-Жантай экенин.
Байкамак кимдер эзелин,
Бараткан — Жантай экенин.
Каш карая берди эми,
Хан айлына келди эми.
Өргөлөр чексиз тигилген,
Өмүр шамы Жантайдын —

Өчкөндүгү билинген.
Казандары асылган,
Кара таандай конокту
Катар өргө батырган.
Кеткенинен келген көп,
Келип салам берген көп.
«Өлгөн» жүрөт сагалап,
Өргөлөрдү аралап.
«Арбак» жүрөт сагалап,
Айыл ичин аралап.
Эшигин баспайт өргөнүн,
Эли билет өлгөнүн.
Туурдуктун көбүн көтөрдү,
Турмушуна өжөрбү.
Жортуп келе жатканы —
Жолборстой жоош басканы.
Илкип келе жатканы —
Илбирстей басканы.
Энеге уул ырысы,
Энчисине калыптыр
Эндиктей бетте тырышы.
Буйруган уулга атаны,
Бурулбас өмүр токсондоп,
Булуттай аппак сакалы.
Капшыттан көрдү энесин,
Хан атасы тигине,
Карап калды тигиле.
Калтырак басты денесин.
Үстүнө кирип барабы,
Үйөбү башка балааны.
Босого аттап боздосо,
Ботолуу нарга окшошо.
Эшигин ачып баш бакса,
Эңсегени таш капса.
Эсинен танса энеси,
Элинин оор жемеси.
Кайгылуу болоор акыры,
Кармады аны акылы.
Ойлонуп көрсө салмактап,
Ошондон кайсы баар тапмак.
Чегине берди артына,
Чек көп иштин шартына.
Кайсы күч келди жетелеп,
Кандайдыр акыл чече элек.
Алдында турган өргөөгө,
Арга жок көңүл бөлбөөгө.
Капшытынан тыңшады,
Кайгы тартар мынчабы.
Туурдукту ачып карады,
Тулку бою канады.

Кичине бала отурат,
Кимгедир коюп доош улап.
Коломтонун четинде,
Кооптоонуу бардай нээтинде.
Ичкергени чычала,
Ичине толгон жышаана.
Жан-жагына каранып,
Жамандык менен иши жок,
Жалбыздай жыттуу балалык.
Үшкүрүк чыкты созулган,
Үйдө го бирөө отурган.
Капшытта бардай көшөгө,
Капканга түшкөн ким болду,
Кайгысына көшөрө?
Караңгыда боолгоду,
Кадиксиз чыкты болжолу.
Өйкөгөн дарттын жоотубу,
Өмүрлүк жары Тотубу?
Жети жыл күтүп кайгырган,
Жездей өңү айрылган.
Алты жыл күтүп кайгырган,
Атын айтса өзү жок,
Айдай жүздөн айрылган.
Чырпыгында кошулган,
Чынарынан айрылып,
Чын кайгыда отурган.
Бармактайда кошулган,
Баатырынан айрылып,
Бактысыз Тоту отурган.
Ак өргөөнүн сыртынан,
Аңдыган кайдан тынчыган.
Үшкүрүктү кой! — деди,
Үйрөнгөн адат боюнча,
Үн чыгарып: «Ой!»— деди.
Азабыңды кой! — деди,
Атын айтпай «Ой!» — деди.
Өргөдө өксөп отурган:
Өлдү десек тирүүбү,
Өзүңсүңбү?— Доошуңдан!
Үшкүрбө,— деген үнүңдөн,
Үмүткө себеп түрүңдөн!
Кагылайын караандан,
Кадырыңды сагынып,
Канча жыл өттү саналган.
Чыгарбагын үнүңдү!
Чын көрүшкөн күнүмбү?
Айыл билип калбасын,
Атама кабар барбасын.
Элдер билип калбасы,
Энеме кабар салбасын.
Үйгө кирди шашылып,

Үстү кара Тотунун —
Үшкүрүгү басылып.
Босогону аттады,
Боюн кошо таштады.
Тоту менен көрүштү,
Токтоно албай өбүштү.
Колтукташа ыктады.
Колуктусу Тотуну, —
Колоң чачтан жыттады.
Эри жарын сагынган,
Эңсеп жүргөн сааты.
Эми мына табылган.
Жары эрин эстеген,
Жабыр тартып жети жыл,
Жатса ойдон кетпеген.
Айтуунун эмне кереги,
Артына кайтып келүүгө,
Ар иштин болду себеби.
Кубаныч үйгө баш бакты,
Куураткан кайгы таш капты.
Карасын Тоту сыйрыды,
Кабарсыз Жантай — сыймыгы,
Үшкүрүк кантип тура алат,
Үйүнөн чыкты кубалап.
Өңүнө кирип кубанат,
Өргөөсүнөн ошондо —
Өлүмдү чыкты кубалап.
Балага Тоту карады,
Бат болууну каалады.
Барып мындай кеп айткын,
Балаң келди, — деп айткын,
Хан өргөөсүн аттады,
Какшанып айта баштады:
Кара сакал, ак сакал,
Кабар айтам кулак сал.
Өмүргө өмүр кошулат,
Өлдү деген уулуңар,
Өргөөсүндө отурат.
Акылга мол уулуңар,
Айтканга жүз буруңар,
Ак өргөөнү аттады,
Аш берип жаткан уулуңар.
Айраң-таң калды отурган,
Арналып куран окулган.
Кармап алсам, башыңды —
Кайрып туруп жуларым бек,
Кайда кетти көрүнбөй
Кабар айткан жубарымбек! —
Энеси тура калды эми,
Эсин жыйып дегиче,

Экинчи кабар барды эми.
Кабар айткан жанагы,
Хан, вазири баш болуп,
Карап калды баланы.
Өлдү деген балаңар,
Өзү келип отурат,
Өргөөсүнөн караңар.
Кабарга жеңем жиберди,
Карап турам силерди.
Иштин жайын айт деди,
Ишенбесе кайт деди.
Оюн айтуу үчүнбү.
Ортого экөө чыкканда,
Отургандар түшүндү.
Акылга жыйып жүргөндү.
Айта албай тили күрмөлдү.
Оюна сактап чыкканды,
Оозуна жалгыз сөз келбей,
Оордошуп тамак кысталды.
Бош калтадай бырышкан,
Боюн сезим жылыткан.
Көкүрөккө кол сунду,
Көңүлүндөй болсунбу.
Бардыгынын улуусу,
Байкалбайт өөн мунусу.
Балбыраган эмчеги,
Баласына эртеби.
Куурап калган эмчеги,
Кулунуна эртеби,
Чоюп калган кезеги,
Чоочугандан бетери.
Тартып калган кезеги,
Тажагандан бетери.
Аппак сүтү сүрдүккөн —
Атып чыкты түндүктөн.
Жабыла берди угуна,
Жамгырдан бетер угула.
Өргөөнү ээн калтырды,
Өрт чыккандай талпынды.
Эркек, аял кетишти,
Эки аттап жетишти.
Энеси ыйлап шолоктоп,
Эл бар экен сооротмок.
Атасын уулу кучактап,
Ажалы жетсе узатмак.
Сыланып күмүш сакалын —
Сыймыгы Жантай, атанын.
Улуу-кичүү келишип,
Урматтап салам беришип,
Артка ким бурат шамалды,
Алып кетти кабарды.

Көөдөндөн чыккан желиңди,
Көтөрүп кетти кебиңди.
Ажаптуу болгон бир ишти,
Ашка келген билишти.
Көп сөздү кимдер кааласын,
Көрүнөө кээге каласың.
Аз сүйлөгөн сыйлануу,
Ардак, урмат, ыйбалуу.
Күйүттү күлкү алмашат,
Гүлүң колго кармашат.
Ажалды өмүр жеңиптир,
Арадан алты жыл өтүп,
Айлына Жантай келиптир.
Хан өзгөрттү чечимин,
Калкынан сурап кечирим.
Буйругу кетти сабалап,
Букарасын аралап.
Арзыганы ошолбу,
Ашын тойго которду.

СУЛУУНУН БЕЙИТИ

(Дастан аягы)

Аскасы көктү тиреген,
Арчасы булут жиреген.
Керегедей керме тоо,
Кемегедей керме зоо.
Көрүнүшү алыстан,
Көз карегин талыткан.
Узун өрдүн этеги,
Ушул жерге жетели.
Кырка кара, ырааңы ач,
Кызыл адыр жылаңач.
Өйдө кара созултуп —
Өскөн чөп жок,— бозумтук.
Чекенди эмес, чери жок,
Четининен деги жок.
Жаны кокту аскалуу,
Жаткан жол жок тасмалуу.
Тигил турган босого,
Тиктей берем ошого.
Жалгыз чыккан чынары,
Жанга дабаа сыңары,
Отурамын түбүнө,
Ойлономун күнүгө.
Каалоомо жооп бер,
Кайсы адам соопкер?
Жакшылыкпы сырында,
Жашы канча чынында?

Жалбырагы шуудурап,
Жанга мээрим туудурат.
Бороон жүрсө термелип,
Боюн тосот тең келип.
Бардыгынан артыгы —
Баш калкалар салкыны.
Ойлоп башты катырам,
Ордун таппай басынам.
Терең ойго берилем,
Тең келе албай жеңилем.
— Жалгыз чынар кайдагы?
Жалаң боз жер аймагы.
Эч ким келбес курган жер,
Эрмен өспөй турган жер.
Торгой келбес курган жер,
Тобулгу өспөй турган жер.
Суудан жутуп кангыча,
Суроого жооп алгыча,
Жердин бетин кар басты,
Желип күндөр алмашты.
Мээримди ысык ай келди,
Мээ кайнаткан жай келди.
Байыр алдым түбүнө,
Барчу болдум күнүгө.
Эрким болбой баратат,
Ээликтирген бала чак.
Каалоом болбой баратат,
Каадаланткан бала чак.
Чылбырын катуу тарткылап,
Чыбык ат минип чапкылап,
Күттүрбөй жеттим түз эле,
Күн болжолу түш эле.
Кузгундай көзүн кызартып,
Куудай сакал агартып,
Байкап калды абышка,
Батынбадым барышка.
Кеңешин берип акылы,
Келдиби буга акыры:
Келчи,— деди жаныма,
Кээ болбосун жаныңа.
Отуралык сүйлөшүп,
Оозумдагы дастандан,
Окутайын үйрөтүп.
Айтчы кептин дурусун,
Айылыңар бул болсо,
Анда кимдин уулусуң?
Этек улай отурдум,
Эне-атаны озундум.
Айтпай койсом дайынын,
Анда менин айыбым.
Колундагы чыбыгы,

Козгой турган сырыбы.
Оор турмушта дасыккан,
Ойлонууга машыккан,
Азап көрүп дасыккан,
Аз сүйлөөгө машыккан.
Көз жүгүрттү чынарга,
Көмүскөбү сыр анда.
Чыкпасын, балам, эсиңден —
Чыбыктан чынар жетилген.
Жантайдын сайган чыбыгы,
Жашырбайын чынымы.
Болгон экен илгери,
Бозой, сулуу биргеби.
Мүрзөсү экен Калчанын,
Мүдөөсү өттү канчанын.
Түбүндөгү булагы,
Түптүү терек чынары:
Эки жаштын тилеги,
Эл укпаса билеби.
Өмүр бүтөт түгөнүп,
Өлбөс үмүт — түбөлүк.
Карыйт өмүр түгөнүп,
Каалоо дайым түбөлүк.
Чындык буга такалат,
Чынар, булак — махабат.
Тумчуккан сезим башталып,
Тура албай кеттим апкаарып.
Каерге көмгөн Калчаны?
Карасаң боло, аркаңы!
Чыбыкты Жантай сайганбы?—
Чынарга баамым байланды.
Эзелки иштин себебин,
Эсиңде бардыр дегеним.
Мүрзөсү кийин бөксөрөт,
Мүдөө көптү көксөмөк.
Булагы чыгат жанынан,
Булбулу сайрап шагынан.
Сүйлөсөңүз баянын?
Сүйлөтпөй мени аягын!
Айтса узун санжыра,
Алдан тайып калдым да.
Элүүгө жашы таянып,
Элинде жатпайт жай алып.
Уламадан эсимде,
Улгайып калган кезинде,
Жантай келет Калчага,
Жабыгып жүрөк зар-заада.
Чыбыгын көрүп таңданат,
Чыдабай жака карманат.
Мүрзөнүн жиги жоголгон,
Мүчүгөн Жантай сооронгон.

Алдадым чалды тың ылгап,
Айтып жатты кыңылдап.
Мурутун жанып сыланды,
Муңканган добуш чыгарды.
Чырманьп алып кылтагын,
Чын көңүл коюп тыңшадым

АЙРЫМ СӨЗДӨРДҮН ТҮШҮНДҮРМӨСҮ

Теке какшык	—июль айы.
Бардаш	—кайрат.
Куу	—оттук таш.
Кошогум	—түгөйүм.
Саманчы	—Саманчы жолу.
Алдабы	—алдыдабы.
Башын	—башчылыгын, хандыгын.

МАЗМУНУ

ЖАНТАЙ (КИРИШ СӨЗ)	5
КАРАЛА-ҮҢКҮР	8
ЖАРАЛАНГАН ЖҮРӨК	19
ЖИГИТТИН БАЯНЫ	30
ЭР ДОСТУГУ	50
ЖАНТАЙДЫН ТУТКУН БОЛУШУ	57
БАЙКУРМАН	77
АШ ОРДУНА БОЛГОН ТОЙ	86
СУЛУУНУН БЕЙИТИ	93
АЙРЫМ СӨЗДӨРДҮН ТҮШҮНДҮРМӨСҮ	96

Адабий-көркөм басылыш

«Эл адабияты» сериясы

**ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА, КУЛБААРАМ МЕНЕН АСАН,
НУРКАН, ЖАНТАЙ**

17-том

Түзгөндөр: *А. Жакыпбекова, С. Егимбаева, Н. Өмүрзакова,
А. Кадырмамбетова*

Көркөмдөгөн сүрөтчүсү *Р. А. Исаков*

Басманын башкы редактору *К. Ишимканов*

Редактору *Р. Сакелова*

Сүрөт редактору *И. Васильев*

Техн. редактору *М. Курбанбаева*

Корректору *С. Карамолдоева*

ИБ № 997

Терүүгө 18.07.02. берилди. Басууга 26.09.02. кол коюлду. Кагаздын
форматы 84x108^{1/32}. Көлөмү 23,5 физ. басма табак, 19,64 шарттуу
басма табак. Нускасы 2000. Заказ № 2091. Келишимдик баа.

«Шам» басмасы

«Кыргызполиграфкомбинат» акционердик коому
720005, Бишкек ш., Суванбердиев көчөсү, 102